

Fidel Castro och kommunismen

Utdrag ur Herbert L. Matthews, *Castro: en politisk biografi* (Stockholm, 1970)

[När blev egentligen Fidel Castro ”marxist” och när blev han ”kommunist”? Sådana frågor kan tyckas vara ”akademiska”, men de handlar om vilken ideologi och vilka politiska och sociala målsättningar som den castristiska rörelsen hade när den satte igång upproret mot Batista-regimen. Var det så att de redan från början var inställda på en socialistisk revolution eller var det något som de drevs till av rörelsens dynamik?

Och när väl den kubanska revolutionen övergick i en socialistisk revolution, vilka relationer hade då Castros Kuba med andra ”socialistiska” stater såsom Sovjetunionen?

Författaren/journalisten Herbert L. Matthews, som kände Fidel personligen, skrev 1969 en intressant biografi över Fidel. Vi återger nedan kapitlen 6 och 10 ur Matthews bok, som behandlar just de ovannämnda frågorna.]

6 Vägen till marxismen

Kommunismen var inte en orsak till den kubanska revolutionen, den var ett resultat av den. Flera dumheter har sagts och skrivits om Fidel Castros väg till marxismen-leninismen av illa informerade journalister, demagogiska kongressmedlemmar, upprörda och närsynta tjänstemän i amerikanska utrikesdepartementet och pompösa forskare än om något annat skede av den kubanska revolutionen.

Kritikerna hävdade med rätta att marxismen-leninismen påtvingades det kubanska folket. Det fanns tillräckligt många kubaner som var gynnsamt inställda, likgiltiga, okunniga och maktlösa för att det skulle kunna ske. Kommunismen hade aldrig kunnat komma till makten genom fria val, inte heller skulle fackföreningsledarna eller andra element frivilligt ha blivit kommunister. Det stora flertalet kubaner följde helt enkelt Fidel Castro och litade på honom.

Cuba var det första – och är hittills det enda – landet i hela världen som självmant blivit kommunistiskt sedan ledarna tagit makten. I alla andra länder – Ryssland, de östeuropeiska nationerna, Kina – övertogs regeringsmakten av män som redan var kommunister. Cuba är också den enda från det geografiskt solida kinesisk-ryska blocket fristående kommunistiska nationen och är givetvis det enda kommunistiska landet på västra halvklotet.

Det var problemens och händelsernas tryck, inte det odugliga, diletantiska lilla *Partido Socialista Popular*, inte heller den försiktiga, osäkra, men med förhållandena i stort sett nöjda Sovjetunionen som drev Castros Cuba in i det kommunistiska lägret.

”Folk som säger att Fidel och de andra måste vara kommunister med tanke på vad de har för sig”, skrev jag vid ett besök i Cuba i november 1959, ”förbiser att de, vare sig de är kommunister, antikommunister, medlöpare eller prokommunister, skulle handla precis likadant.”

Men i fråga om denna aspekt på den kubanska revolutionen liksom på alla andra var den avgörande faktorn Fidel Castro – hans natur, hans idéer, hans utveckling, hans handlingar. Han blev en marxist-leninist av ett alldeles speciellt kubanskt, fidelistiskt slag och följaktligen blev revolutionen marxistisk-leninistisk.

I början, till exempel, när Castro vid sitt besök i Förenta staterna i april 1959 deltog i det amerikanska TV-programmet ”Meet the Press”, kunde han uppriktigt säga: ”Jag är inte

kommunist och inte heller gillar jag kommunismen.” Men han kunde ha tillagt en mycket viktig sak: ”Inte heller ogillar jag kommunismen.”

Från Förenta staterna begav sig Fidel till Buenos Aires i Argentina för att delta i ett sammanträde med den ekonomiska rådsförsamling som bildats av tjugo latinamerikanska nationer jämte Förenta staterna. Vid detta tillfälle höll han den 2 maj 1959 ett karakteristiskt långt tal som, om det tagits bokstavligen, erbjöd Förenta staterna och de latinamerikanska nationerna en sista chans att bibehålla Castro inom en mer eller mindre demokratisk och i varje fall icke-kommunistisk, hemisfärisk ram.

I detta tal var det i varje fall en demokratisk ledare som förde ordet. Han framlade två slående förslag.

För det första påpekade han att Förenta staterna tack vare sin starka ekonomi skulle kunna hjälpa de latinamerikanska nationerna i långt högre grad än det gjorde.

”Om vi kan lösa våra ekonomiska problem”, sade han, ”har vi lagt grunden till en framtida, humanistisk demokrati på basis av frihet med bröd för alla folk, vilket är det högsta mål människorna kan eftersträva ... Den kubanska delegationens experter har beräknat att den ekonomiska utvecklingen av Latinamerika kommer att kräva ett totalt belopp om 30 miljarder dollar över en tioårsperiod.”

Bildligt talat steg en dånande skrattsalva upp från samtliga massmedia över hela Förenta staterna. Den amerikanska delegationen avvisade tanken med roat förakt. Men mindre än två år senare lade president Kennedy fram förslaget om sin Framstegsallians och lovade att Förenta staterna skulle bistå med 10 miljarder dollar under de första tio åren. Sedermera utlovade president Johnson ytterligare 10 miljarder dollar till fullföljande av programmet.

För det andra påpekade Castro att det i Latinamerika i många fall hade visat sig omöjligt att ”anlägga industrier på grund av obefintliga eller otillräckliga marknader. Vi har därför kommit till den slutsatsen att det är nödvändigt att utvidga vår marknad. Hur? Naturligtvis genom att sälja på en latinamerikansk gemensam marknad.”

Förslaget ignorerades, men på våren 1967 hölls en hemisfärisk ekonomisk konferens i Uruguay, där det viktigaste beslutet som fattades just var att skapa en latinamerikansk gemensam marknad – naturligtvis utan Cuba. (Texten till Castros tal återfinns i Selsers bok, sid. 307-23.)

Det är meningslöst att spekulera över vad som kunde ha hänt om man hade tagit Castro på allvar i Buenos Aires, men det kan förtjäna att påpekas att Castros förslag om omfattande amerikansk finansiering implicerade en vädjan till Washington om ekonomisk hjälp – vilken han undvek att framföra under sitt besök i Förenta staterna.

Därtill kom att Javier Pazos, dåvarande kubansk ekonomiminister och medlem av delegationen i Buenos Aires, längre fram skrev:

Fidel var rasande på [de kubanska] kommunisterna för att de hade kommit dragande med sin milis vid första maj-firandet. Han uttalade sig i mycket skarpa ordalag om dem i sina rum på Alvear inför Celia Sánchez – hans pålitligaste medarbetare –, Boti [ambassadör vid Förenta nationerna] och mig. Vid ett tillfälle sade han att om de envisades med att pressa honom skulle han ta ett plan till Habana och ge dem nådestöten inför allmänna opinionen, hans effektivaste vapen vid den tiden. (New Republic, 12 januari 1963.)

Det är mycket tänkbart att Fidel Castro efter återkomsten till Habana från Argentina tog itu

med kommunisterna i enrum. Utomstående – framför allt nordamerikaner – föreställde sig att det var de kubanska kommunisterna som manipulerade honom.

Milorad N. Drakovitch vid Hoover Institute i Kalifornien redigerade en bok, ”Marxism in the Modern World”, till vilken han skrev ett förord. Två yttranden om Cuba föreföll mig träffande (sid. xii–xiii)

Kina och Cuba tedde sig aldrig för några 1800-talsmarxister – och för mycket få marxister under första hälften av detta århundrade – som blivande socialistiska förebilder, och kommunismens framgång i dessa båda länder kan knappast tänkas utan Mao Tse-tungs och Fidel Castros frivillighetssystem. Man skulle därför kunna säga att marxismens öde i vårt århundrade lättare kan förklaras med Thomas Carlyle och hans hjältar än Karl Marx och hans ekonomiska lagar.

Fidel Castros originalitet ligger i den omständigheten att han, som vid makttillträdet inte var kommunist, snabbt har fört fram Cuba längs en utomordentligt militant kommunistisk väg, samtidigt som han en efter en har eliminerat det kommunistiska gamla gardet ... Alla kommunistiska ”ismer” som diskuteras på de följande sidorna representerar en väldig insats i Marx' namn men förvisso inte i överensstämmelse med Marx.

”Vi började bygga upp socialism utan att veta hur socialism skulle byggas upp”, sade Castro den 8 september 1964. ”Vi visste vad vi ville men vi visste inte hur vi skulle åstadkomma det.” (Ur Drapers ”Castroism”, sid. 214.)

Fidels ord skulle i själva verket kunna tillämpas på praktiskt taget allt han gjorde från och med 1959. Han visste att han ville genomföra en radikal social revolution, men han visste inte hur han ”skulle åstadkomma den”. De erfarenheter han gjorde övertygade honom efter hand om att det rätta sättet att ”åstadkomma den” var att tillämpa den kommunistiska metoden.

Ett av de oftast citerade amerikanska officiella uttalandena om Fidel Castros icke-kommunism under revolutionens första år (jag anförde det själv i min bok ”The Cuban Story”, och likadant gjorde alla andra) kom från general C. P. Cabell, biträdande chef för Förenta staternas Central Intelligence Agency, under ett vittnesmål inför senatens underutskott för den interna säkerheten i november 1959:

Vi vet att kommunisterna betraktar Castro som en representant för bourgeoisin och att de under den pågående revolutionen inte lyckades vinna offentligt erkännande eller några åtaganden från hans sida ... Vi tror att Castro inte är medlem av kommunistpartiet och att han inte betraktar sig som kommunist.

CIA – som strax därpå skulle begå en så allvarlig blunder i samband med invasionen i Grisbukten – hade rätt. Det var modigt av general Cabell att säga det vid en tid då aggressiviteten i Förenta staterna mot Castro var våldsamt intensiv och då nästan alla kongressledamöter trodde att Fidel antingen var kommunist eller de kubanska kommunisternas fånge.

Arthur M. Schlesinger Jr skriver i sin bok, ”A Thousand Days” [sv. övers. ”De 1 000 dagarna”, 1965] (sid. 363) om president Kennedys och ordförande Chrusjtjovs möte i Wien den 3 juni 1961:

Kennedy upprepade sin tes: Förändringar var ofrånkomliga, men i atomåldern kunde ett krig få katastrofala följder, båda sidorna måste därför se till att undvika situationer som skulle kunna leda till krig. Vad beträffar felberäkningar måste givetvis alla ledare göra sina bedömningar – själv hade han felbedömt situationen i samband med Grisbukten...

För all del, sade Chrusjtjov, men hur skulle vi kunna komma någon vart så länge Förenta staterna

betraktade varje revolution i hela världen som en följd av kommunistiska stämplingar? Det var i själva verket Förenta staterna som framkallade revolutioner genom att stödjade reaktionära regeringar. Se på Iran, se på Cuba. Fidel Castro var inte kommunist, men den amerikanska politiken gjorde honom till det.

Under Förenta nationernas generalförsamling i september 1960 hade Chrusjtjov sagt samma sak till en indisk journalist: ”Fidel Castro är inte kommunist nu, men Förenta staternas politik kommer att göra honom till det inom två år.”

Det tog mindre än två år, fast hela skulden var inte Förenta staternas. Fidel kunde emellertid alldeles riktigt säga som han gjorde i sitt tal i generalförsamlingen den 26 september 1960:

På heder och ära svär vi på att vi fram till denna tid [1959] inte hade haft tillfälle att ens utväxla brev med Sovjetunionens ärade regeringschef, Nikita Chrusjtjov. Detta innebär att när Cuba för den nordamerikanska pressen och de internationella nyhetsbyråer, som förser hela världen med informationer, redan var en kommunistisk nation, en röd fara etthundrafemtio kilometer från Förenta staterna med en regering dominerad av kommunister, hade den revolutionära regeringen i själva verket inte ens haft tillfälle att upprätta diplomatiska eller kommersiella förbindelser med Sovjetunionen.

Den 4 februari 1960 hade vice regeringschefen, Anastasij Mikojan, anlant till Habana med en sovjetrisk handelsdelegation, och innan han återvände undertecknade han ett handelsavtal med den kubanska regeringen, enligt vilket Moskva åtog sig att under de närmaste fem åren köpa kubanskt socker och lämnade en kredit på 525 000 000 kronor mot två och en halv procents ränta för inköp av industrianläggningar och maskiner och bestridande av kostnaderna för tekniskt bistånd. Raúl Castro talade flera år senare om för mig att ryssarna den gången också hade gått med på att leverera vapen till Cuba.

Under 1960 och början av 1961 knöt Cuba en hel rad kontakter med de kommunistiska länderna. Så till exempel träffades i juli 1960 ett handelsavtal med Kina, och i september blev Cuba den första latinamerikanska nationen som inledde diplomatiska förbindelser med Peking. I mitten av 1961 hade man upprättat diplomatiska och kommersiella förbindelser med alla länder bakom järnridån plus till yttermera visso med Nordkorea, Nordvietnam och rent av den efemära kommunistiska regeringen Gizenga i Kongo.

Med var och en av dessa åtgärder ryckte man, för att tala med Churchill, en fjäder ur den amerikanska örns stjärt. Det var fullt förståeligt och konsekventa åtgärder inom ramen för den fidelistiska politiken, men för Castros vidkommande förelåg också ett inslag av trots och provokation.

Förenta staterna försökte – vid konferenser och med hjälp av diplomatiska påtryckningar – hetsa upp hela Latinamerika mot Cuba, vilket emellertid – med undantag för det uppskrämda Centralamerika – rönte ringa framgång. Flertalet gottade sig åt att se den kubanske David kasta sten på den amerikanske Goliat. Det var först robotkrisen som förmådde dem alla att falla in i ledet – och till och med då vägrade Mexico att hålla sig kvar där.

Det är omöjligt att veta i vilken utsträckning ryssarna kan ha föreställt sig att Fidel Castro och hans regering skulle ta order eller ens råd av dem. Intill allra senaste åren var samtliga nationer inom Sovjetblocket ryska satelliter. Samtliga kommunistiska partier dirigerades från Moskva före konflikten med Peking. Men Castro kunde aldrig ha haft minsta tanke på att låta det kubanska PSP eller Kreml dirigera honom – och de kunde heller inte göra det. Moskva gjorde sitt bästa av en i och för sig ganska hygglig uppgörelse. De kubanska kommunisterna fick hålla sig i bakgrunden och se sitt *Partido Socialista Popular* smälta ihop.

Max Frankel inledde en sensationell rapport till New York Times den 25 november 1960 med följande ord:

Ledarna för Cubas kommunistiska rörelse är övertygade om att de har vunnit kampen om Fidel Castro och arbetar nu under hans beskydd på att omvända det kubanska folket till sin ideologi.

Den långa artikeln, som enligt Frankel i huvudsak byggde på upplysningar från Carlos Rafael Rodriguez, återspeglade utan tvivel de kubanska kommunisternas uppfattning vid denna tid, men vad Fidel Castro beträffade var den fullständigt vilseledande. Rodriguez, som då var direktör för den kommunistiska Habanatidningen Hoy, dementerade omedelbart och lidelsefullt Frankels artikel. Han sade att det förhöll sig precis tvärt om, nämligen att kommunisterna följde Castro.

Jag fick syn på en amerikansk rapport, avfattad i april 1960, som fortfarande förefaller mig vara en ganska riktig skildring av läget vid den tiden:

Kommunistanhängare och sympatisörer innehar nu anställningar inom hela den kubanska revolutionära administrationen – många av dem mycket ansvarsfulla poster – och utövar ett betydande inflytande på landets kurs. De har effektivt gjort sig gällande på alla nivåer inom den statliga administrationen och Cubas sociala struktur i dess helhet. Efter traditionellt mönster vinner de efter hand kontroll inom sådana strategiska områden som massmedia, krigsmakten, arbetarorganisationer och landets ekonomi. Majoriteten av Cubas främsta unga revolutionära ledare är om inte själva kommunistanhängare åtminstone välvilligt inställda till kommunismen ...

Hittills har det emellertid inte funnits mycket som tyder på att ledarna skulle ha hamnat under sovjetrysk disciplin, det vill säga att de erhåller och åtlyder direktiv från Sovjetunionen. Det förefaller alltså som om de bibehållit möjligheten att lösgöra sig om de så skulle vilja. Hittills har det inte förekommit något som tyder på att ett sådant försök kommer att göras. Tvärt om tyder en objektiv prognos på tilltagande kommunistiskt inflytande.

Förekomsten i Cuba av en stor grupp unga, intelligenta, dugliga och viljestarka män och kvinnor – vilka i intet avseende kan sägas vara det tidigare existerande kommunistiska partiets eller Moskvas fångar – som söker sig till kommunismen är en av de intressantaste politiska och mänskliga aspekterna på den kubanska revolutionen, i all synnerhet som denna grupp innefattar män och kvinnor vilka i hög grad skiljer sig från varandra i fråga om allmän läggning, temperament, utbildning och livserfarenheter.

Så till exempel sade Faustino Pérez vid ett samtal, som jag hade med honom i oktober 1967, att han inte kunde säga när han kom till den slutsatsen att Fidel hade rätt och att det var lämpligt att slå in på en kommunistisk kurs. Trots att han ända sedan Mexico hade stått Castro minst lika nära som någon annan inom den härskande gruppen sade han att det var omöjligt för honom att avgöra när en ny fas av Fidels tänkande tog form. Han underströk hur långsamt Fidels idéer utvecklades – vilket för övrigt också Castro själv brukar påpeka. Så vitt jag vet förekom inga plötsliga ”omvändelser” inom den kubanska ledningen, och det var absolut inte fråga om några order – vare sig plötsliga eller annorledes – från Moskva. Närmandet till kommunismen var liksom hela den kubanska revolutionen en utvecklingsprocess.

En amerikan, en engelsman eller en västeuropé av liberal läggning har ingen svårighet att förstå hur en kommunist kan bli antikommunist. Man kan fråga sig hur många som närmare har begrundat anledningen till att antikommunist ibland blir kommunist. Cuba skulle kunna vara ett givande fält för ett sådant studium.

Ingen av den kubanska revolutionens ledare var kommunist i Sierra Maestra eller i början av revolutionen. Sådana män som Armando Hart, i många år undervisningsminister och numera

det kommunistiska partiets organisatör i Cuba, Faustino Perez, en djupt religiös katolik, SOM i december 1959 lämnade regeringen på grund av dess kommunistiska tendenser och senare återvände för att bekläda sin nuvarande framskjutna post inom ekonomin, Raúl Roa, som blev utrikesminister våren 1959 och fortfarande innehar denna post – allesammans var antikommunister. Detta var också fallet med Celia Sánchez.

I likhet med Fidel Castro själv, hans bror Raúl, Che Guevara och president Dorticós var många icke-kommunister, även om en del hade haft kommunistiska kontakter eller marxistiska idéer före revolutionen. Jag vet att president Dorticós våren 1960 underhand sade till en tjänsteman på amerikanska ambassaden att ”sedan jag utsatts för kommunismen förstår jag den nu och är en bestämd motståndare till den”.

Fallet Raúl Castro kräver en närmare förklaring. Jag bör kanske först framhålla att jag åtminstone ett halvt dussin gånger har frågat Raúl om de anklagelser för kommunism som riktats mot honom. Han förnekade varje gång emfatiskt att han var eller någonsin hade varit partimedlem. Han upprepade detta så sent som i oktober 1967 när jag senast träffade honom. Jag tror honom, men Raúl's förnekanden måste uppfattas såsom avseende den bokstavliga betydelsen av ordet ”kommunist”. Robert Merle säger i sin bok ”Moncada” (sid. 119-22) att Raúl hade sagt honom att han 1953 under en och en halv månad faktiskt tillhörde *Socialista Universitario* och därigenom var partimedlem.

Enligt Merle inträffade detta efter den beryktade resa som Raúl företog i egenskap av student till den kommunistiska ungdomskongressen i Wien i februari 1953. Han begav sig därifrån till Bukarest, Budapest och Prag. För fienderna till Castros regim och i den amerikanska propagandan var Raúl därigenom åtminstone före detta kommunist, vilket är rena nonsens. I likhet med otaliga ungdomar från många länder accepterade Raúl Castro en inbjudan att besöka länderna bakom järnridån som något av ett äventyr.

Lee Lockwood frågade Fidel Castro om saken, vilket resulterade i följande avsnitt i hans bok (sid. 144). Det bör påpekas att Fidels uttalanden i boken var bandade och senare kollade av Castro personligen.

”Ni måste förstås hålla i minnet att jag inte var medlem av något marxistiskt parti medan jag vistades uppe i bergen”, säger Fidel. ”Inte heller var Che, som jag träffade i Mexico ungefär ett och ett halvt år före 'Granma'-landstigningen, medlem av något kommunistiskt parti.”

”Inte er bror Raúl heller?” frågar Lockwood.

”Jo, Raúl var det”, svarar Fidel. ”Medan Raúl låg vid universitetet hade han alldeles på egen hand gått in i den kommunistiska ungdomsrörelsen. Men det bör framhållas att han genom att delta i angreppet på Moncada de facto inte uppträdde helt disciplinerat.” ”Ni menar att han bröt mot partidisciplinen”, frågar Lockwood. ”Just det”, svarade Castro.

Frågan om Raúl Castros ”kommunism” kan, tror jag, avfärdas en gång för alla. Som ung student var han en kort tid medlem av *Juventud Socialista* (socialistisk ungdom), en organisation som var ansluten till *Partido Socialista Popular*, de kubanska kommunisterna. Efter bara några veckor lämnade han den emellertid för att ansluta sig till broderns 26 juli-rörelse och blev inte på nytt kommunist förrän hela den fidelistiska ledningen inträdde i det marxistisk-leninistiska lägret. Det torde emellertid utan tvivel vara riktigt att tillfoga att Raúl Castro hade en tendens att vara prokommunistisk medan hans bror varken var pro- eller antikommunistisk.

Che Guevaras kommunism var aldrig annat än rent formell, till och med under hans sista tid.

Som han en gång sade till mig: ”Jag har ingen särskild politisk färg, jag gillar inte att tänka i ideologiska kategorier, vare sig marxistiska eller kommunistiska.” Inte heller detta kan man utan vidare ta bokstavligt. Che var, som Fidel sade, aldrig medlem av något kommunistiskt parti. Jag är övertygad om att han inte hade gjort sig besväret att studera Marx' eller Lenins eller andras skrifter. Men hans revolutionära idéer placerade honom i en vänsterradikal position, där han måste vara socialistisk och – i ordets allmänna bemärkelse – marxistisk. I motsats till vad man vanligtvis föreställer sig påverkade han inte Fidel Castro ideologiskt. Hans målsättning inom Habanaregeringen var att genomföra en radikal social revolution stick i stäv mot ”yankee-imperialismen” – men Fidel hade samma idéer före Che Guevara.

”Jag har ännu inte kunnat finna ett enda dokument som tyder på att Guevara var bekant med marxismens klassiska skrifter eller hundraprocentigt kunde identifieras med någon kommunistisk position före sommaren 1960”, skrev Andrés Suárez i sin bok (sid. 39). Han kunde ha tillfogat: ”Och inte heller kunde CIA göra det.”

Che Guevaras roll överdrevs kraftigt under den kubanska revolutionens formativa år till och med av sådana auktoriteter som Theodore Draper. Che var inte ”chefsideolegen”, han var inte ansvarig för Cubas ekonomiska politik, han var inte hjärnan som ledde Cubas utveckling, han var inte någon grå eminens eller makten bakom tronen.

Guevara var Fidel Castros lojale anhängare och intime vän. Han hade en klar intelligens, en skarp tunga och penna och fungerade ofta som talesman för en revolutionär politik. Han var snabbtänkt och förutsåg ofta händelseutvecklingen och påtog sig eller ålades uppgiften att förutsäga vad som skulle komma att hända.

Givetvis påverkade han i själva verket Fidel, men detta berodde på att han var en intim och respekterad kamrat, vars hjärta, sinne och själ helt inriktats på att framgångsrikt genomföra revolutionen. På höjden av sitt inflytande spelade Che en andraplansroll i Cuba. Det förekom tillfällen då Raúl Castro och sedermera president Dorticós var mera inflytelserika gestalter än Ernesto Che Guevara.

Det sätt på vilket Che i april 1965 försvann ur den kubanska bilden utan att detta fick någon inverkan på revolutionens förlopp var det bästa tänkbara beviset för att han varken var dominerande eller outhärlig.

Ett typiskt exempel på amerikansk missuppfattning av Ches plats i den kubanska revolutionen påträffar man i Drapers bok ”Castroism” (sid. 197-98).

Förhållandet mellan Fidel Castro och Ernesto Che Guevara är en av huvudnycklarna till den kubanska revolutionens innersta hemligheter. Guevaras personliga inflytande på revolutionen kan i vissa avseenden komma att visa sig vara lika betydelsefullt som Castros, trots att Castro ensam bär bördan av att träffa de avgörande besluten ... Guevara har ägnat sig åt den dödliga närkampen om maktmedlen och utarbetandet av en teoretisk stöppform för den under utveckling varande revolutionen.

Under hösten 1964 – flera månader innan Draper skrev detta – var Fidel och Che sysselsatta med att utarbeta en plan för gerillakrigföring i Bolivia. Skrivbordsarbete tråkade ut Che och gjorde honom rastlös. Han ville ge sig i väg. Han gjorde det i april 1965.

Det förhåller sig faktiskt så att likheten mellan Fidels och Ches idéer alltid var så stor att man inte kunde underlåta att fråga sig vem som påverkade vem. Jag tror att man kan finna ett svar i den omständigheten att Guevaras idéer om gerillakrigföring, sådana de kommit till uttryck i hans bok kring detta ämne, endast var en teoretisk utformning av vad Castro hade gjort i

Sierra Maestra. Det är dessutom absurt att föreställa sig att Che skulle ägna sig åt något slags ”närkamp om maktmedlen” – allra minst mot Fidel Castro, som han dyrkade.

Fidels ”enhetspolitik” innebar att de kubanska kommunisterna måste inkluderas i varje fas av revolutionen. I vidare bemärkelse betydde detta att det inte fick förekomma någon antikommunism och – som ett korollarium härav – att antikommunism representerade kontrarevolution. Denna utveckling föranledde stark inre oro. Många medelklasskubaner och antikommunister flydde (vilket ledde till fallet Diaz Lanz), och de som bedrev aktivt motstånd mot kommunisterna avskedades eller rent av häktades (som fallet var med major Hubert Matos).

I sin bok ”Cuba” (sid. 55) återger Andres Suárez ett citat ur ett TV-anförande, vilket den kommunistiska tidningen Hoy publicerade den 4 juli 1959 som den första antydningen om Fidel Castros politik.

”Vår ståndpunkt i fråga om problemet med kommunisterna är mycket klar”, sade Castro. ”Enligt min åsikt är det näppeligen anständigt av oss att sätta i gång med kampanjer och angrepp mot dem bara för att hindra folk från att anklaga oss för att själva vara kommunister.”

Juan Marinello, PSP:s nominelle ledare, hade redan den 8 februari 1959 sagt i TV: ”Den som höjer antikommunismens baner är en förrädare mot revolutionen.” Mot slutet av året hade Fidel intagit samma ståndpunkt trots sitt intresse för ”enhet”, medan däremot PSP oförväget sökte säkra en maktställning åt de kubanska kommunisterna.

Som Suárez skriver (sid. 80): ”Enhet i kommunistisk bemärkelse – det vill säga varje slags samarbete med Castro som gav PSP tillfälle att delta i beslutsprocessen – gjorde över huvud taget inga framsteg.”

Carlos Rafael Rodriguez talade i själva verket en gång om för mig att det var mycket nära att det kom till en brytning mellan de kubanska kommunisterna och Fidel Castro under de första månaderna, när de försökte förmå Castro att mot bättre vetande vidta vissa åtgärder. Detta gällde i synnerhet, som jag tidigare påpekat, då Fidel besökte Förenta staterna och höll sitt tal vid den ekonomiska konferensen i Buenos Aires. Rodriguez hävdar att han insåg faran och framhöll för sina partikamrater att revolutionen måste ledas av Fidel och att PSP måste följa honom – inte vice versa.

Ett märkligt fenomen under revolutionens första skede var att *Fidelismo* var radikalare än *Comunismo*. I de så kallade ”majbesluten”, som fattades vid ett plenarsammanträde med PSP:s centralkommitté den 25 maj 1959, förekom följande avsnitt (återgivet av Suárez, sid. 61):

Vi är ett litet land, beläget mycket nära Förenta staterna. Snedvridningen av vår ekonomi genom imperialistiskt inflytande har gjort oss i hög grad beroende av import, till och med av folkets viktigaste livsmedel. Med hänsyn härtill måste varje vänsterextremistisk tendens, alla överdrivna åtgärder. ... som tillämpas eller genomförs av revolutionen och varje försök att ignorera de realiteter och konkreta svårigheter som den kubanska revolutionen har att möta avvisas.

Kommunisterna ”avvisade”, men Fidel Castro fortsatte sin utstakade väg utan att låta sig bekommas. Hans jordbruksreform, som kom samma månad, var avgjort radikalare än kommunisterna hade tillrätt. Han var en utpräglad ”vänsterextremist”.

Efter sin hårda kamp för att vinna total makt frågade mig Fidel häpet på tal om amerikanernas och den kubanska oppositionens anklagelser: ”Hur kan någon föreställa sig att jag skulle vilja dela makten med kommunisterna?”

Givetvis föreställde sig hans fiender och åtskilliga i Washington, som borde ha förstått bättre, att verkligheten var mycket värre än en delning av makten. De trodde att Fidel Castro skulle låta sig göras till de kubanska kommunisternas och Moskvas fånge. Men de som begick det största misstaget av alla var de kubanska kommunisterna, som trodde att de oavslått skulle kunna vinna allt större makt på Fidel Castros bekostnad och att de en vacker dag skulle leda landets regering.

Blas Roca förstod inte Fidel Castro så väl som Carlos Rafael – som alla i Cuba kallar Rodríguez – men Roca höll tillräcklig distans för att rädda sitt eget skinn och sin ställning för framtiden.

Båda tillhörde kommunisternas ”gamla garde”, och ironiskt nog var Rodríguez kabinetsminister i Batistas regering 1940. Båda innehar nu höga poster i Castros regering.

Carlos Rafael, som personligen är mycket fäst vid Fidel Castro och hyser mycket höga tankar om hans kapacitet, står alldeles särskilt nära regeringschefen. För att vara kuban är han en ovanlig typ: intellektuell kommunist, väl förtrogen med Marx' och Lenins skrifter. Som korollarium kan tillfogas att både Rodríguez och Blas Roca också är speciellt värdefulla för de kubanska kommunisterna och Moskva. Genom dem har partiet fortfarande två fötter i Castroläget.

Det var absurt av amerikanerna att föreställa sig att Castro skulle vända sig mot de kubanska kommunisterna när de stödde honom och sent omsider accepterade revolutionen. Av lättförståeliga skäl stod Fidel i harnesk mot de kubanska, icke-kommunistiska moderata och styrkorna på den yttersta högerflygeln. Kommunisterna var naturliga bundsförvanter, användbara och välutbildade, och förfogade över det enda politiska parti – PSP – som var intakt efter Batistas flykt. Alla övriga partier var misskrediterade, antingen genom sitt samarbete med regimen Batista eller på grund av interna motsättningar.

För dem som kände Fidel Castro och läget i Cuba stod det klart att han hade möjlighet att krossa eller tukta de kubanska kommunisterna när helst han så ville och att han också skulle göra det om de hotade hans personliga maktställning eller ställde sig i vägen för hans revolution, som inte var deras revolution. I själva verket skulle han komma att trycka ner dem eftertryckligt i mars 1962 och upprepa det ännu eftertryckligare i början av 1968. Men självfallet hade han inte en tanke på att vända sig mot dem under de första åren, då det skulle ha sett ut som om han gjorde detta på grund av Förenta staternas kritik, hotelser eller påtryckningar.

En kubansk kabinetsminister, som fortfarande innehar sin post, berättade för mig när jag i november 1959 besökte Cuba att Raúl Castro hade fått nog av de kubanska kommunisterna. Min sagesman påstod att Raúl Castro vid ett ministerråd hade sagt att om de röda gick i vägen för revolutionen ”skulle han skära halsen av dem”.

Detta innebar inte – och den distinktionen måste man alltid hålla i minnet – att Raúl skulle vara antikommunist. Han var rasande på en viss bestämd grupp inom PSP som försökte frånta inte bara Fidel utan på samma gång också Raúl, Che Guevara och Sierra Maestra-gruppen revolutionen. Raúls yttrande vid kabinettsmötet visar emellertid att han inte var någon krypto-PSP-kommunist.

Vid återkomsten från ett kort besök i Cuba, 6-13 mars 1960, skrev jag en lång, konfidentiell promemoria – som jag alltid brukade göra – avsedd för ansvarige utgivaren och chefredaktörerna för New York Times. Bland annat sade jag:

Först och främst skulle jag vilja påpeka den bokstavligen glödande avskyn i Cuba mot de bombningar som praktiskt dagligen företas från Förenta staterna ... Alla kubaner, från Fidel hela vägen ner, är övertygade om att Förenta staterna inte i tillräcklig grad bemödar sig om att förhindra dessa bombningar. På den punkten håller jag helt och hållet med kubanerna ...

”Sätt er själv i mitt ställe”, sade Fidel till mig. ”Anta att i Cuba baserade plan flög över och släppte ner flygblad eller rent av bomber i Washington. Anta att de bombade lantgårdar i Florida. Anta att vi hyste män i vårt land och hade element i vår regering som stödde brottslingar och revolutionärer vilka umgicks med planer på att störta Förenta staternas regering. Anta att kubanska diplomater for omkring och uppmanade andra länder att inte sälja vapen som ni anser er behöva för ert försvar och rent av konspirerade i syfte att förhindra vapenleveranser. Anta att er ekonomi var helt beroende av den kubanska kongressens ensidiga beslut, som i vissa avseenden påverkades av krafter som var fientligt inställda till er regering. Hur skulle ni reagera? Hur tror ni att kubanerna reagerar?” ... När jag talade med Che [skrev jag i samma promemoria] framhöll han att vad vi i själva verket var oroliga för var att Cuba både ekonomiskt och politiskt skulle bli fullständigt oberoende av Förenta staterna. Nej, svarade jag, vad vi i själva verket var oroliga för var ett närmande till kommunismen som i sinom tid skulle leda till en militärallians, en röd bas eller någonting ditåt, kanske rent av en kommunistisk regering i Cuba.

”Hur kommer det sig då att ni inte är oroliga för Jugoslavien utan rent av hjälper det?” frågade Che. ”Det är ett kommunistiskt land.” Jag förklarade att Jugoslavien ligger långt borta men Cuba mycket nära och att vi hjälpte Jugoslavien därför att det var emot Ryssland.

”Ni betraktar med andra ord Cuba”, replikerade Che, ”som en bonde i det militära spelet mellan Ryssland och Förenta staterna. Vi vill inte vara det. Det är oavhängigheten som ni är oroliga för. Från Förenta staternas synpunkt skulle det vara det värsta som kunde hända.”

För att återkomma till Fidel [fortsatte min promemoria] försäkrade han att det inte finns några kommunister i regeringen som verkligen betyder något. Det finns ett litet fåtal kommunister i armen, sade han, men ingen på några viktigare poster. ”Ni känner dem allesammans”, fortsatte han. ”Det är samma män som har varit med mig från början. Ni vet att jag inte ville ta med mig några kommunister på 'Granma'.”

Det franska fartyget ”La Coubre” med last av krigsmateriel, exploderade i Habanas hamn den 4 mars 1960, strax innan min hustru och jag anlände till Cuba. Många kubaner dödades och sårades. Vi begav oss ner till dockan och fick från hamnarbetare och varvsarbetare höra många bittra repliker om amerikaner.

Jag skrev i mina anteckningar:

Fidel är liksom alla de andra absolut övertygad om att det var sabotage. Jag betvivlar inte att det är deras uppriktiga uppfattning, men jag protesterade mot det orättvisa i att anklaga Förenta staterna utan några som helst bevis. Därtill genmälde Fidel att han offentligt hade erkänt att han inte hade några bevis men att de utgick från det faktum att om det, som de trodde, var fråga om sabotage måste det ha kommit från folk som representerade deras främsta motståndare.

När jag diskuterade det argumentet med Che och sade att sabotörerna hade kunnat vara dominikaner eller Batistianos, svarade han: Men varifrån skulle de ha kommit? Och om ni hyser den sortens människor eller hjälper dem – skulle inte det innebära ett moraliskt ansvar?”

I sin bok skrev López-Fresquet (sid. 83) att en belgisk expert anlände dagen efter explosionen och ”uteslöt möjligheten av vårdslös hantering, överhettning och alla andra slumpartade orsaker. Han vidhöll att det var sabotage men kunde inte avgöra om själva då det företogs i hamnen, under vägen eller under lastningen. Krigsmaterielen i fartyget hade inköpts i Belgien.

Efter hand hävdade Fidel allt eftertryckligare att Amerika bar ansvaret för ”La Coubre”-

katastrofen. Den har blivit till en bestående del av den kubanska revolutionens mytologi, men givetvis kan man inte utesluta att det rörde sig om en CIA-operation.¹

En nyckel till förståelsen av den marxistiska revolutionen har man i Fidels maniska intresse för ”enhet”. Detta var inte något kommunistiskt begrepp i Cuba. För kommunister betyder ”enhet” ett auktoritärt system under ledning av det kommunistiska partiet. För Castro var det en allomfattande statlig struktur, i vilken kommunisterna ingår som ett element medan makten förblir i hans händer. Först längre fram och steg för steg samlades alla rörelser, partier och andra element till en ny politisk struktur, som nu kallas ”Cubas kommunistiska parti” men som inte har något direkt att göra med det gamla *Partido Socialista Popular* (PSP).

Den bästa politiska skildring jag sett av vad som hände återges i en artikel av professor Richard F. Fagen i *Journal of International Affairs*, nr 2, 1966. Den är hämtad ur David E. Apters bok ”Political Religion in the New Nations” (sid. 78). Som Fagen påpekar är det missvisande att utan vidare åsätta regeringen Castro etiketten kommunistregim. Det mest givande begreppet, hävdar Apter, är vad han kallar ”mobiliseringssystemet”:

Harmoni på politikens fält skapas av den messianske ledaren, som påpekar tvedräktens faror och fördärvliga gifter. Många sådana ledare är karismatiska personligheter som representerar det ”enda”. De personifierar systemets monistiska egenskap.

För att uppnå en sådan enhet börjar mobiliseringssystemen med att politisera allt politiskt liv. Följden härav är att politiken som sådan försvinner. Detta står i överensstämmelse med den monistiska politiska tron. Konflikter är inte bara skadliga utan också kontrarevolutionära. De står i strid med det mänskliga samhällets naturliga evolution, och oppositionella idéer försvagar och förvillar förmågan till positivt tänkande ...

Mobiliseringssystemen kännetecknas av vad Durkheim kallade repressiv lagstiftning. Dess oförsonliga och symboliska natur leder till att politiska brott bestraffas med stor stränghet. Sådana regimer är humorfria. Deras samhällsmönster är organiskt. Även om marxismen eller någon variant av denna inte överensstämmer exakt ter den sig tilltalande därför att den teoretiskt uppfyller dessa förutsättningar och leninismen stöder dem organisationsmässigt. Sådana system representerar den nya puritanismen. Framåtskridande är dess tro. Industrialisering är dess vision. Harmoni är dess mål.

Amerikanernas emotionella och överdrivet förenklade attityd gentemot kommunismen och Cuba har gjort dem blinda för det faktum att Fidel Castros största svårigheter på ”kontrarevolutionens” område (sedan han väl hade fått makten eller drivit ut medelklassens moderata element) utgjordes av de kubanska kommunisterna. Han måste skapa sitt marxistisk-leninistiska ”mobiliseringssystem” med dem och med Sovjetblockets livsnödvändiga ekonomiska och militära stöd men utan att tillåta PSP att kontrollera hans regering och utan att tillåta Moskva att kontrollera hans internationella politik.

Hans två tidsmässigt välberäknade och effektiva åtgärder under de första åren kom med den första ”Escalante-affären” i mars 1962 och hans utnyttjande av det nedlåtande sätt på vilket Chrusjtjov behandlade honom under robotkrisen.

Här skall inte göras något försök att skildra denna långsamma och inte särskilt betydelsefulla

¹ På tal om mitt besök i mars 1960 finner jag följande i slutet av min promemoria: ”Ernest Hemingway är fortfarande det kubanska folkets stora hjälte. Han lever och verkar i sitt hem som en demonstrativ gest för att visa sin sympati för och önskan att stödja Castros revolution. Han känner Cuba och det kubanska folket lika bra som någon amerikansk medborgare. Det glädde mig att konstatera att hans uppfattning om Fidel Castro och den kubanska revolutionen överensstämmer med min.”

politiska revolution. Suárez har bland många andra, utförligt behandlat den intrikata historien i sin bok om Cuba. Här skall endast konstateras att Anibal Escalante begick misstaget att placera sina egna handgångna män på åtskilliga nyckelposter inom ORI (Organizaciones Revolucionarias Integradas, de integrerade revolutionära organisationerna, Castros enhetsparti). 1968 begick han ett liknande och ännu större misstag och sitter nu i fängelse (se kapitel 11).

Den första affären kulminerade vid en för Castro brydsam tid. Det ekonomiska läget var mycket svårt. 1962 års sockerskörd understeg det uppsatta målet med 1 000 000 ton. Samma månad, mars 1962, måste ris, bönor, kött, höns, fisk, ägg, mjölk, potatis och tvål ransoneras.

Fidel vidtog steg för steg vissa motåtgärder, varpå han den 26 mars i ett av sina fyra timmars TV-framträdanden våldsamt angrep Anibal Escalante och samtidigt passade på att krossa kommunisternas ”gamla garde”.

Angreppet var inte riktat mot kubansk eller rysk kommunism utan mot vissa kubanska kommunister som hade överskattat sin styrka och underskattat Fidel Castro.

Under hela 1961 hade det förekommit många tecken på Fidels avsikter att öppet och doktrinärt närma sig kommunismen. Revolutionens ”socialistiska” karaktär proklamerades officiellt den 16 april, dagen efter de flyganfall som utgjorde inledningen till invasionen i Grisbukten (varom mera längre fram). I sitt anförande den 1 maj talade han om ”vår socialistiska revolution”.

Hans språk – och hans idéer – hade uppenbarligen förändrats efter Sierra Maestra och början av revolutionen. Han hade, för att använda hans egna ord, genomgått en ”process”.

Fidels förändring var densamma som amatörteoretikern genomgår när han ställs inför realiteter. När tiden var inne för honom att förverkliga sina idéer och förhoppningar fann han – som han själv tänkte och alla hans medarbetare säger – att han oemotståndligt drevs mot en kommunistisk position. De frestelser som en auktoritär lösning erbjuder är stora, och för en man med Castros temperament var de oemotståndliga. Han sade många gånger till mig, liksom till andra, att en radikal revolution inte kan genomföras annat än under en stark, centraliserad regering. Liberal demokrati är en lyx som man kan kosta på sig efteråt.

Således var han övertygad om att han inte skulle kunna hålla allmänna val utan att avbryta den revolutionära processen för att därpå tvingas dela auktoriteten med kongressen och rivaliserande politiska partier och ledare. Med tanke på hans position och hans mål var han logisk – bortsett från den omständigheten att allmänna val i Cuba aldrig hade varit några demokratiska mönstertillställningar. Man kan kritisera Fidel för att han inte hade tänkt på detta tidigare, men hans och hans medarbetares öppenhjärtiga svar är att löftena gjordes i Sierra Maestra och i början av revolutionen, då han och 26 juli-rörelsen inte kunde veta att de skulle få så stor makt att de kunde strunta i val.

Sak samma gällde löftena om en fri press. Den svaga regering Fidel hade 1959 hotades av tidningarnas angrepp, som i överensstämmelse med den latinska traditionen vanligtvis var våldsamt giftiga. Därtill kom att exempelvis Habana hade arton tidningar, medan fyra eller fem hade varit fullt tillräckligt, och att samtliga utom en eller ett par hade hållits vid liv genom subsidier från tidigare regeringar, bland dem Batistas.

Man kan fortsätta med hela raden av medborgerliga rättigheter – yttrandefrihet, fri församlingsrätt, fackföreningsrätt, äganderätt, hemmets okränkbarhet och så vidare – och förstå de logiska svaren från Fidels synpunkt. Detta inte sagt som en ursäkt för vad han gjorde

utan som en förklaring. Det är höjt över varje tvivel att Fidel Castro – med tanke på förhållandena i Cuba och för att kunna genomföra det slags revolution han hade föresatt sig – inte hade något val.

Det stora problem som tvingade sig på honom och hans politik var hur han skulle kunna genomföra sin revolution i trots av en besutten klass som skulle berövas sina egendomar och förmödenheter, en medelklass som skulle berövas sina friheter, privilegier och inkomster, och ett fientligt inställt Förenta staterna som av ekonomiska, politiska och strategiska skäl försökte krossa honom och hans regering.

Han kunde inte välja den fascistiska lösningen eftersom den är förknippad med militär, godsägar-, storfinans- och kyrkointressen. Hans revolution blev av nödtvång vänsterradikal. I valet mellan ytterligheterna var den enda tänkbara lösningen den kommunistiska eller – som han kom att kalla den – den marxistisk-leninistiska metoden.

I slutet av 1961 såg Fidel Castro det som en nödvändighet inte bara att proklamera sin marxism-leninism utan också att låtsas som om han hela tiden innerst inne hade varit marxist eller – som han gärna uttrycker saken – embryonal marxist. Historiskt och sakligt sett var detta rena nonsens, men politiskt och taktiskt var det från hans synpunkt logiskt att inta den offentliga ståndpunkt som han gjorde i ett antal anföranden från december 1961 till mars 1962.

Därvid framställde han sig själv som medvetet falsk, förslagen och beräkande – vilket alltsammans givetvis permanent har skadat hans moraliska anseende i den icke-kommunistiska världen. På lång sikt har talen skadat hans egen uppskattade manöverfrihet eftersom han iförde sig en tvångströja med etiketten ”marxism-leninism” – en internationell kommunistisk filosofi – medan hans förhoppningar och hela beslutsamhet är inriktade på att genomföra en kubansk revolution. Han förutsåg tydligen inte att hans nationalism och personlighetskult skulle leda till att han råkade i konflikt med både Moskva och Peking rent av medan han tillhörde det kommunistiska lägret.

Revolutionen hade faktiskt varit kubansk i den bemärkelsen att den hade segrat utan någon som helst hjälp utifrån. Tvärt om hade den ända till de sista månaderna hindrats av de kubanska kommunisterna. Till att börja med hade Fidel Castro alltså genomfört en rent inhemska revolution. Vid utgången av år 1961 föreföll det – men heller inte mer – som om han hade gett avkall på denna autoktona karaktär.

I samband med Castros karriär är det alltid nödvändigt att hålla i minnet hans förmåga till självbedrägeri: hans uppriktiga åsikter från ena dagen som kan förvandlas till lika uppriktiga men helt andra åsikter nästa dag och hans utpräglade sinne för att välja det rätta ögonblicket för sina åtgärder. När han uttalar sig offentligt eller för publicering säger han – i likhet med alla politiker och statsmän sedan tidernas gryning – vad han vill att man skall tro. Problemet för historikern eller levnadstecknaren är att försöka fånga det väsentliga, vilket jag i Fidels fall skulle vilja definiera som hans beslut – vilket går tillbaka till hans universitetsår – att genomföra en radikal, folklig social revolution.

När han började genomföra den och enligt sin uppfattning tvingades inta en marxistisk-leninistisk position, som placerade Cuba i det socialistisk-kommunistiska lägret, inriktade han sig på att rationalisera den process genom vilken han och den kubanska revolutionära ledningen, som följde honom, blev marxister-leninister. Hans förklaring är en ren efterrationalisering – en obduktion av honom personligen och den kubanska staten.

Att försöka finna någon konsekvent hållning eller linje är ett meningslöst förhållande för en levnadstecknare eftersom det inte förelåg någon konsekvens. I förordet till sin bok "Castroism" konstaterar Draper en "röd tråd eller flera som löper genom castroismens hela utveckling i fråga om revolutionär taktik och ekonomisk politik, både före och efter maktövertagandet". Om det verkligen fanns en sådan tråd var den ett inslag i "en fotsid klädna".

Politiskt och socialt kan man skönja verkningarna av en rebellisk karaktär men inte som uttryck för en naturnödvändighet och heller inte som en genomgående, obruten tråd. Kommunismen är ett politiskt system som accepteras av en man eller en kvinna – den ingår inte som en del av ens karaktär.

Vid flera tillfällen har jag med Fidel diskuterat den process som ledde till att han blev marxist-leninist. Jag har hört och sett honom sitta i sitt stilla arbetsrum eller vid matbordet och försöka formulera en förklaring – reda ut saken för sig själv. Men han kan aldrig göra det på ett tillfredsställande sätt eftersom han inte är någon van, systematisk tänkare.

Efter ett sådant tillfälle – den 29 oktober 1963 – gjorde jag en del anteckningar om vad han sade, som längre fram publicerades i en essä som jag skrev för Stanforduniversitetets i Kalifornien "Hispanic American Report". Hans resonemang gick ut på att han hade en dragning åt marxismen som låg i själva hans natur. Han ansåg sig alltid ha varit en potentiell marxist – "en utopisk marxist" – men blev det inte i praktiken förrän revolutionen hade hunnit ett gott stycke på väg.

Jag kom till universitetet som son till en godsägare och uppfostrad av jesuiter [sade han enligt mina anteckningar], fylld av de föreställningar som bibringats mig genom min miljö och min uppfostran. Under mitt tredje år vid universitetet började jag läsa marxistisk litteratur, och den gjorde ett starkt intellektuellt intryck på mig, men inte till den grad att jag kände någon lust att gå in i kommunistiska partiet eller formellt omfatta marxismen.,,

Under valkampanjen 1952 var jag övertygad om att jag skulle bli vald ... Och när jag väl hade tagit plats i kongressen ämnade jag lägga fram förslag till ett mycket radikalt reformprogram, dock inte marxistiskt utan inom ramen för den traditionella politiska strukturen.

Vid tiden för Moncada var jag rent revolutionär men inte marxistisk revolutionär. I mitt försvar vid rättegången ["Historien skall frikänna mig"] skisserade jag upp en mycket radikal revolution, men jag trodde då att den skulle kunna genomföras inom ramen för 1940 års författning och ett demokratiskt system. Det var den tid då jag var en utopisk marxist. Under fängelsetiden kunde jag inte utträtta mycket. I Sierran befann jag mig fortfarande i de första stadierna av processen och följde fortfarande utopiska tankebanor. Det var läget när upproret segrade.

Det var en stegvis fortgående process, en dynamisk process under vilken händelsernas tryck tvingade mig att acceptera marxismen som svaret på vad jag sökte ... PSP hade män som var verkligt revolutionära, lojala, hederliga och kunniga. Jag behövde dem. Därtill kom att 26 juli-rörelsen och landet i dess helhet hade splittrats på en vänster- och en högergrupp, och inom kort hamnade högergruppen i kontrarevolution och exil. Det var nödvändigt att insistera på enhet, en enhet som innefattade den kubanske kommunisten ...

Efter hand som händelserna utvecklade sig hamnade jag i en marxistisk-leninistisk position. Jag kan inte säga exakt när detta skedde – processen var så långsam och naturlig. [På min fråga höll han emellertid med om att det mycket väl kunde ha varit i mitten av 1960-talet.]

Med mina föreställningar och mitt temperament redan under skol- och universitetsåren, hade jag inte kunnat bli vare sig kapitalist, demokrat eller liberal. Jag har alltid till naturen varit radikal, revolutionär, reformvänlig, och genom den instinktiva förberedelsen var det lätt för mig att övergå

till marxismen-leninismen.

Det var hans förklaring – och han höll envist fast vid den. Några år senare utvecklade Fidel vid ett av sina bandade samtal med Lee Lockwood (sid. 138-43) ingående samma tankegångar.

Han sade till Lockwood:

När jag låg vid Habanauniversitetet hade jag inte läst ”Det kommunistiska manifestet”. Jag hade knappast läst något om Karl Marx. Längre fram läste jag Marx' och Engels' ”Det kommunistiska manifestet”, vilket gjorde ett djupt intryck på mig. För första gången hade jag funnit en historisk, systematisk förklaring – i ytterst militant utformning – på det problem som helt höll mig fånglad...

Detta möte med revolutionära idéer hjälpte mig att orientera mig politiskt. Men det är stor skillnad mellan att ha teoretisk kunskap och anse sig personligen vara en marxistisk revolutionär ...

Motsättningen mellan allt vad revolutionen står för och allt vad Förenta staterna står för klarnade i samma stund som de beviljade asyl åt de grövsta förbrytare, personer som hade mördat hundratals kubaner.

Och när jag riktade blicken litet längre bort såg jag vad imperialismen står för i resten av världen, att vi satt fast i samma problem som folken i många andra länder ... Och vi kunde alla dra lärdom av solidariteten inom Sovjetunionen och det socialistiska lägret, som var våra enda sanna bundsförvanter i vår strävan att genomföra en revolution inom vårt land.

Jag har genomgått en mycket intressant och mycket effektiv skolning. Det är i stora drag helt enkelt denna process – från mina första undrande frågor fram till detta ögonblick – som har gjort mig till en marxistisk revolutionär, vilket är vad jag anser mig vara i dag.

En del av detta är sant. Men åtskilligt är – med all respekt för Fidel Castro – rena humbugen.

Vid mitt besök i Cuba i oktober 1967 talade jag med Raúl Castro om den kubanska kommunismen. Jag frågade honom om en sak som Carlos Rafael Rodríguez hade sagt till mig vid två olika besök, nämligen att det var Fidel som hade förmått Raúl att läsa Marx och Lenin och uppmanat honom att bli kommunist. Det var alldeles riktigt, sade Raúl, att Fidel när de satt i samma cell i fängelset på Isla de Pinos 1954-55, gav honom en del böcker av Marx och Lenin och sade åt honom att läsa dem. Men Raúl skrattade hjärtligt åt ”Das Kapital”. ”Vi läste kanske tre kapitel av den”, sade han, ”men sen lade vi den åt sidan, och jag är övertygad om att Fidel aldrig så mycket som såg åt den mera.” Han sade att socialismen hade gjort ett starkt intryck på dem – dock mera på honom än på hans bror.

Fidel omfattade aldrig någon ideologi, sade Raúl – inte förrän när han nu övergick till marxismen-leninismen. När jag insköt att ”för mig är *Marxismo-Leninismo* liktydigt med *Fidelismo*”, skrattade Raúl och svarade: ”Det var du som sa det!”

Hur man än definierar Fidel Castros ”marxism-leninism” – om den alls kan definieras – måste man dock ta den på fullt allvar. De båda orden innebär att Fidel, hans medarbetare, den kubanska revolutionen och hela Cuba nu befinner sig i det kommunistiska lägret.

I den mån processen var offentlig nådde den sin klimax i det berömda talet den 1-2 december 1961, då Fidel slog knytnäven i bordet framför sig och utropade: ”Jag är marxist-leninist och skall förbli marxist-leninist till min sista dag.”

Talet var ett hopkok, ett mixtum compositum, en politisk konstruktion tillkommen för stundens behov och Fidels syftemål. Det var vad han ville att man skulle tro.

Talets längd (det varade i fem timmar, dels sent på kvällen, dels tidigt på morgonen), de

osammanhängande, förvirrade, nästan motsägelsefulla vändningarna var sannolikt avsiktliga. Fidel ville få åhörarna att tro att han innerst inne – eller embryonalt – under hela sin tidigaste bana och i Sierra Maestra hade varit marxist. Samtidigt visste han att han inte kunde framlägga några övertygande bevis – av den enkla anledningen att han inte hade varit marxist.

Talet var följaktligen så vagt att de som ville tro att han hade varit kommunist sedan universitetsåren kunde bevisa detta genom att välja ut olika avsnitt, lösryckta ur sitt sammanhang. Detta ledde till den andra stora blamagen som United Press International skulle göra sig skyldigt till i samband med Fidel Castro (den första var meddelandet om att han omkommit vid ”Granma”landstigningen.)

En upphetsad kubansk flykting som för UPI:s räkning lyssnade på talet i Florida på morgonen den 2 december sände triumferande till New York en tämligen bristfällig version av de avsnitt som särskilt gladd lyssnarens hjärta. När Habanatidningen *Revolución* kom till Förenta staterna med den fullständiga texten var det för sent att göra något åt det intryck som den felaktiga UPI-historien hade gjort. CIA:s Federal Broadcast Information Service offentliggjorde inom några dagar en översättning av hela texten.

Men en myt hade hunnit skapas. Efter vad jag vet trodde tre höga tjänstemän i utrikesdepartementet och Förenta staternas diplomatväsen ännu flera månader senare att Castro hade erkänt sig ha varit kommunist ända sedan sin universitetstid. Ännu flera år senare hände det när jag föreläste om Cuba vid något amerikanskt college eller någon konferens att man frågade hur jag kunde påstå att Fidel Castro inte hade varit kommunist 1959 när han själv hade erkänt det.

Det ironiska i hela historien var att om man gjorde sig mödan att noga läsa igenom den fullständiga texten stod det fullt klart att Fidel, långt ifrån att medge att han hade varit kommunist, hela tiden bad om överseende med att han under universitetsåren och i Sierra Maestra inte hade kommit till klarhet, insett marxismens oerhörda företräden och blivit kommunist. Den enda ”bekännelsen” i hans tal var ett ödmjukt beklagande av att omvändelsen hade tagit så lång tid. Även detta var rena humbugen, för om det finns någonting som är totalt främmande för Fidel Castros natur är det ödmjukhet.

Korrekta analyser av talet stod inom kort till buds. Stanforduniversitetets ”Hispanic American Report”, journalistskolans vid Columbiauniversitetet kvartalstidskrift, Theodore Drapers skrifter och andra grundliga studier av den kubanska revolutionen tillrättalade händelseförloppet för forskare och framtidens historia – men myten lever vidare.

Den verkliga betydelsen av decembertalet 1961 låg i dess politiska innebörd och framför allt i den trotsiga proklamationen om att han skulle förbli marxist-leninist ”till min sista dag”. Men om hans marxism-leninism kan man säga som Klumpe-Dumpe sade till Alice: ”När jag använder ett ord betyder det helt enkelt vad jag tycker att det ska betyda – varken mer eller mindre.” Och för att komma med ytterligare en litterär anspelning – Fidel Castro var som Molières *bourgeois gentilhomme*, som förtjust upptäckte att han i hela sitt liv hade talat prosa. Fidel upptäckte nu – fast han tydligen inte hade vetat det – att han i hela sitt liv hade varit marxist-leninist.

För den som kände Fidel Castro var emellertid en sak säker: hans marxism-leninism skulle arta sig till något som varken Moskva eller Peking någonsin hade kunnat drömma om.

Under revolutionens första år strävade de kubanska kommunisterna efter makten, positioner och i sista hand att nationen skulle få en rent kommunistisk struktur. De har nu fått en

marxistisk-leninistisk struktur inom vilken de – i egenskap av ortodoxa, Moskvatrogna kommunister – inte har större makt än när de började. Makten ligger fortfarande i händerna på Fidel Castro och den lilla grupp av män och kvinnor som han litar på.

Alla är nu nominellt kommunistiska. Några få härstammar från stalinisternas ”gamla garde” och är äkta vara, flertalet ledare är fidelister i kommunistisk förklädnad, och den stora massan ingår i en kommunistisk struktur som först och främst är kubansk men tillhör vad Castro brukar kalla ”den socialistiska världen”.

Dessa distinktioner ter sig kanske allt för subtila för den amerikanska allmänheten och pressen och för det amerikanska utrikesdepartementets propagandasyften, men de är påtagliga och av avgörande betydelse för en förståelse av vad som händer i Cuba.

Det ”gamla gardet” kom gång på gång på kant med revolutionen så som Castro genomförde den. Blas Roca, PSP:s ledare, utmanövrerades oavbrutet i sin egenskap av Moskvarepresentant, samtidigt som den klokare – eller mer kubanske och mer fidelistiske liksom också yngre – Carlos Rafael Rodriguez vann ökat inflytande. Detta hindrade emellertid inte att Blas Roca, när det ”gamla gardet” krossades i samband med Escalante-affären, räddade sig jämte Rodriguez och alltjämt bekläder en viktig post i Castros regering. Roca måste ha uppträtt klokare bakom kulisserna än han föreföll göra utåt. I varje fall var han aldrig illojal gentemot Fidel, aldrig indiskret och alltid tillmötesgående, vilket neutraliserade de negativa verkningarna av hans Moskvatrogna ortodoxi.

Che Guevara intervjuades en gång av framlidna Lisa Howard från American Broadcasting Company, SOM den 22 mars 1964 återgav samtalet i TV. Miss Howard frågade bland annat:

Major Guevara, när ni kämpade uppe i bergen i Sierra Maestra, förutsåg ni då att revolutionen skulle komma att ta en så radikal vändning?

Intuitivt trodde jag det [svarade Che] . Naturligtvis kunde man inte förutse händelseförloppet och den mycket våldsamma utveckling som revolutionen skulle komma att få. Inte heller kunde man förutse den marxistisk-leninistiska utformningen av revolutionen. Den var resultatet av en mycket lång process, som ni känner mycket väl. Vi hade en mer eller mindre vag föreställning om hur det skulle gå till att lösa de problem vi tydligt såg påverkade de bönder som kämpade vid vår sida och de problem vi såg i arbetarnas tillvaro. Men det skulle ta mycket lång tid att redogöra för hela den omvandlingsprocess som våra idéer genomgick.

Suárez tror (sid. 111) att Che Guevara ”började stifta bekantskap med marxistiska tankegångar i mitten av 1960”. Jag tror inte att Che någonsin förvärvade mer än en ytlig kännedom om den vetenskapliga marxismen. Han hade inte tid med det. Castroiterna spelade sin kommunistiska musik efter gehör.

Våren 1961 betecknade jag Castros regim som ”kommunistanstruken men inte kommunistisk”. Fidel skulle på sig själv kunna tillämpa ett uttalande som framlidne John Strachey gjorde till Förenta staternas immigrationsmyndigheter när de 1935, då han befann sig på en föreläsningsturné, försökte utvisa honom i egenskap av utländsk kommunist.

”Jag förnekar inte att jag är kommunist”, sade Strachey, ”men jag förnekar att jag är medlem av det kommunistiska partiet, och det är stor skillnad.”

Av praktiska skäl ansåg Castro det vara nödvändigt att proklamera en ideologi och därpå bygga upp ett parti som skulle kunna bli till ett verktyg och en ram för hans revolution. Det föreföll som om han ämnade inleda en revolutionens institutionaliseringsprocess – men åren går och processen förefaller oändlig.

Jag är övertygad om att Fidel till en början inte insåg i hur hög grad hans tolerans och omfattande av kommunismen redan på ett tidigt stadium skulle komma att irritera amerikanerna och den amerikanska regeringen. Det var emellertid just revolutionärernas djupa och bittra harm, som för det första kom dem att beskylla Förenta staterna för att inte ge dem någon annan möjlighet och för det andra beredde dem en viss tillfredsställelse att ge ordentligt igen för slag, som efter vad de hävdade, först hade kommit från den amerikanska sidan. Che Guevara – och inte bara han – framhöll för mig att om en svag part får ett slag måste vederbörande slå tillbaka lika hårt.

Som exempel kan jag anföra en typisk uppfattning på hög kubansk nivå om kommunismen. Jag stöder mig därvid på en anteckning som jag gjorde i augusti 1960 efter ett samtal med dåvarande undervisningsministern, Armando Hart.

Han sade:

Förenta staternas politik tvingar oss att genomföra vår revolution mycket snabbare än vi hade velat. Det är en enfaldig politik, eftersom reaktionen alltid är rakt motsatt den som Förenta staterna önskar.

Kommunismen var inget problem här. I den mån så är fallet nu, är det ni som har åstadkommit det genom att tvinga oss till en politik som det inte fanns något alternativ till. Det hade krävts ett ännu större geni än Franklin D. Roosevelt att handlägga den kubanska frågan. Man borde ha insett det ofrånkomliga redan från början. Revolutionen kunde aldrig besegras eller krossas. Man borde ha förstått Fidels seger, Fidels storhet och vad han skulle komma att göra och rätta sin politik därefter. Förenta staterna förlorar en miljard dollar här. Det är en hel del, men det är ingenting mot vad ni kommer att få betala. Om ni fortsätter med er politik kommer ni att förlora allt. Det finns bara två sätt att mista imperier. Det ena är frivilligt – som fallet har varit med britterna – det andra upplösning, utbrytning, uppror.

I kampen för vår nationella existens kommer vi att söka och ta emot hjälp var vi än kan få den.

Jag skrev i mina anteckningar några dagar senare:

Alla lägger skulden på oss och säger att Cuba inte hade något annat val än att slå in på den nuvarande linjen, vilket innebär stöd och ekonomiskt bistånd från Sovjetunionen och tilltagande kommunism inom landet. Alla förnekar att kommunismen i något avseende bestämmer utvecklingen eller att någon av ledarna är röda.

Det förefaller uppenbart att de inte kommer att lägga om sin nuvarande politik även om de kunde. De ämnar genomföra sin revolution, och eftersom de är övertygade om att Förenta staterna försöker krossa den och att Sovjetblocket försöker hjälpa den till seger kommer de att fortsätta att ta emot rysk hjälp. Det ligger i sakens natur att denna hjälp inte bara innefattar ett accepterande av hjälpen – som ett led i försvaret, som de ser saken – utan att den också måste innefatta delaktighet i anti-amerikanismen inom den västra hemisfären.

Under samma besök hade jag ett samtal med Che Guevara klockan ett på morgonen i nationalbanken, varvid frågan om kommunismen kom upp. Jag påpekade då att när republikanerna under spanska inbördeskriget måste ta emot hjälp av ryssarna fick det spanska kommunistiska partiet avsevärt ökad styrka och att jag befarade att detta skulle komma att hända i Cuba. Han höll nästan eftertryckligt med härom. ”Men det är ert fel”, sade han. ”Ju mer vi tvingas att ha med Sovjetblocket att göra, desto starkare blir [de kubanska] kommunisterna.”

I Förenta staterna hade en historia publicerats enligt vilken Che Guevara skulle ha sagt att Cuba i augusti 1960 var marxistiskt. Jag frågade honom hur det förhöll sig med den saken.

Han letade fram texten till sitt tal och läste upp för mig vad han hade sagt. Jag omskrev därpå avsnittet i följande ordalag: ”Detta är inte marxism. Om det förefaller så är det en historiens slump. Cuba valde inte en marxistisk linje. Om vi nu förefaller vara marxister eller göra vad marxister skulle göra beror detta helt enkelt på att vi under genomförandet av vår revolution kom att göra saker och ting på vårt eget sätt, vilket råkade sammanfalla med marxismen.”

Han sade:

Ja, det är just meningen med vad jag sade. Marxismen är för övrigt en vag filosofisk uppfattning med hundra år på nacken. Man skulle lika gärna kunna tala om newtonism. En nation som i vår tid ställs inför vissa problem följer vissa linjer, som många gånger löper parallellt med tidigare situationer. Om vi i samband med vår jordbruksreform vidtog vissa åtgärder som påminde om de kinesiska kommunisternas innebar inte detta att kineserna hade skickat hit rådgivare för att tala om för oss hur vi skulle bära oss åt, som alla era tidningar skrev. Det var en historiens slump.

När jag den 15 augusti träffade den nyktert tänkande president Dorticós försäkrade han att ”det inte är någon fara för att regimen skall bli kommunistisk”. Det visade sig vara fel, men han hade rätt när han tillade att han inte ”under några förhållanden skulle kunna tänka sig att de röda skulle ta ledningen av Cuba eller ens dominera politiken och regeringen – av den enkla anledningen att vi inte skulle tillåta dem att göra det”. Detta var alldeles riktigt och gällde både de kubanska och ryska kommunisterna. ”Ryssarna erbjöd oss värdefull hjälp på förstklassiga villkor när vi som bäst behövde den och när Förenta staterna hade inställt sin hjälp”, tillade han.

Alla framhöll de att kommunistblocket visserligen köpte deras socker, levererade vapen och gav tekniska råd men att varken Sovjetunionen eller Kommunistkina hade förvärvat eller ville komma över någon kubansk egendom. De hade inte fått något materiellt fotfäste, och i den mån det förekom någon rysk närvaro inskränkte sig denna till tekniska rådgivare på de ekonomiska och militära områdena. De ekonomiska råden ignorerades lika ofta som de accepterades.

Vid samtal under detta besök framhöll jag för Fidel, Dorticós, Che Guevara och andra att de måste vara på det klara med att Cuba från Moskvas synpunkt var umbärligt. (Lustigt nog finns det inte något bra spanskt ord som täcker hela betydelsen av ordet ”umbärlig”, och det visade sig svårt att få fram exakt vad jag menade.) Under robotkrisen fick Fidel Castro erfara hur umbärligt Cuba i själva verket var.

För den sofistikerade minoriteten i Förenta staterna och för praktiskt taget alla människor i andra västerländska nationer är kommunismen rätt och slätt ett annat och annorlunda politiskt, ekonomiskt och socialt system. För flertalet amerikaner är kommunismen en synd, ett moraliskt fördärv, en irrlära. Man måste organisera ett korståg mot den. Detta förklarar givetvis i viss mån den fasansfulla blunder som Vietnamkriget är. På samma sätt förklarar det också den chock av vrede, bestörtning, avsky, ja, rent av fruktan, som grep praktiskt taget alla amerikaner när Cuba blev marxistiskt-leninistiskt.

Det tjänade ingenting till att – som en del av oss gjorde – framhålla att det inte finns några dogmatiska sanningar inom politiken, att det inte ens finns några vetenskapliga sanningar. Det primära analytiska instrumentet i fallet Cuba borde inte ha varit tro eller moral eller etik. Naturligtvis hade amerikanska affärs- och finansintressen sina materiella skäl till en fientlig inställning, och Pentagon hade sina strategiska skäl. Jag vill med detta endast framhålla att den amerikanska inställningen till Fidel Castro och hans revolution – om det inte varit för kommunismen – hade kunnat vara betydligt mera tålmodig, tolerant och förstående.

I juli 1960 sade president Eisenhower att Förenta staterna inte skulle ”på västra halvklotet tolerera bildandet av en regim som dominerades av den internationella kommunismen”, och i sitt första budskap till nationen, den 30 januari 1961, förklarade Kennedy att ”en kommunistisk dominans inom västra halvklotet aldrig kan komma i fråga”. Vid flera tillfällen framhöll utrikesminister Dean Rusk klart och eftertryckligt att Förenta staterna inte skulle förhandla med Fidel Castro.

Statsmän borde aldrig använda ordet ”aldrig”. I själva verket ”dominerades” Castros regim inte av kommunisterna, vare sig kubanska eller internationella, men på den tiden var Washington inte tillräckligt välinformerat för att inse den saken. I det avseendet har situationen sedan många år stått fullt klar för amerikanska regeringen – vilket emellertid inte har försonat Washington med förekomsten av en kommunistregering inom västra halvklotet.

Att Fidel Castro var den farligaste fienden till Förenta staterna som någonsin förekommit inom Latinamerika stod klart redan innan han blev marxist-leninist. Robotkrisen gav ett chockerande belegg för detta. I början ådagalade emellertid Sovjetunionen och Kommunistkina (som då inte var så oense med varandra som de längre fram blev) försiktighet och föga intresse för Fidel Castro och hans förehavanden. Peking hade inte de resurser eller transportmässiga och ekonomiska möjligheter som fordrades för att kunna hjälpa Cuba på ett sätt som verkligen betydde något, men för Ryssland var läget annorlunda. För första gången i modern historia såg Ryssland en chans att spela en stormaktsroll i Latinamerika, en roll som i någon mån skulle motverka den inringning som Amerikas tillbakahållande politik hade lett till.

Till en början hade Fidel Castro inte tänkt sig en helomvändning från beroende av Förenta staterna till beroende av kommunistblocket. Han och hans kamrater hade inte kämpat sin hårda kamp för ”oberoende” av yankees blott och bart för att mista det till ryssarna. Men i den tvåmaktsvärld som då fungerade tvingades en icke-industrialiserad utvecklingsnation i en position av utomordentlig strategisk betydelse att välja mellan de båda världssupermakterna.

Man kan naturligtvis säga att Fidel slog igen den dörr som ledde till Förenta staterna. Washington vred därpå om nyckeln, övertygad om att den inlåsta och isolerade kubanska regeringen skulle bryta samman och att folkets missnöje därpå skulle leda till att Castro störtades. Detta var ett av de mera betydande misstagen i de kubansk-amerikanska relationernas långa historia och visade hur illa informerade CIA, FBI och utrikesdepartementet var. Man gav inte Castro någon utväg.

Ett mått på Castros naivitet i fråga om hur det går till här i världen kan man få av ett svar som han gav Lee Lockwood (sid. 186) i fråga om Förenta staternas attityd.

Vad vi inte alldeles klart insåg var att de nordamerikanska intressen som påverkades av revolutionen hade tillräckliga medel till sitt förfogande för att kunna åstadkomma en opinionsförändring inom Förenta staterna och förvränga allt som hände i Cuba och presentera det för den amerikanska allmänheten i sämsta tänkbara dager.

Den frånvaro av sofistikerad som här avslöjas skulle vara häpnadsväckande om det inte var för det faktum att Fidel Castro var så totalt oerfaren. Bortsett från några korta besök i Förenta staterna och vistelsen i Mexico hade han aldrig lämnat Cuba. Ännu i denna dag är hans okunnighet om Förenta staterna och om nordamerikanernas psykologi och temperament enorm.

När han började expropriera amerikanska företag, värda hundratals miljoner dollar, borde han ha förstått att de mest effektiva påtryckningar som man över huvud taget kan tänka sig

omedelbart skulle utövas på amerikanska regeringen i Washington. Detta gällde i all synnerhet en regering som president Eisenhowers, inom vilken affärs- och finansintressen spelade en så stor roll. Kongressledamöterna skulle utsättas för samma påtryckningar, och massmedia skulle tjuta med ulvarna.

Med första antydning om kommunism – även om den nådde Förenta staterna på ett mycket tidigt stadium och utan att då ännu ha något reellt underlag – skulle regeringens och de privilegierades hela väldiga maskineri ofrånkomligen sättas i rörelse. Även om Castro irriterades av att få varningar och råd borde han ha lyssnat till alla oss som upplyste honom om amerikanernas utomordentliga sensitivitet och emotionalism i samband med kommunismen. Han ville inte ändra sin politik – och kunde förmodligen heller inte ha gjort det i det långa loppet – men han hade kunnat formulera den på ett mera förståelsefullt, mindre extremt, överilrat, förolämpande och dumdrigt sätt.

Inför Lockwood medgav han att han, när han förstatligade Texacos och Shells oljeraffinerier, inte visste om ryssarna skulle komma att förse Cuba med olja eller inte. Detta var typiskt för Castros hasardörkyne, som skulle komma att nå sin chockerande klimax 1962, då han tog emot Chrusjtjevs nukleära robotar. Fidel tycks njuta av att ta vanvettiga chanser och är som allra bäst i katastrofala situationer. Instinktivt tror han på det slagord som Mussolini präglade: ”Lev farligt!”

Redan på ett tidigt stadium av revolutionen kom jag på grundval av många samtal med de främsta kubanska ledarna till den slutsatsen att vad som framför allt upptog deras tankar var övertygelsen att Förenta staterna var fast beslutet att störta Castros regim och på samma gång krossa revolutionen. Den amerikanska egenrättfärdigheten under de första åren var löjlig, eftersom det hela tiden fanns starka intressen inom regeringen, affärs- och finansvärlden som utan tvivel ville göra just det. Det var helt naturligt att Förenta staterna inte gärna ville se en radikal revolution i Cuba. Den utomordentligt gynnsamma publicitet som följde Fidel Castros segertåg från Sierra Maestra var kortlivad. Den byggde på en missuppfattning om vad för slags människa han var och vad för slags revolution han hade för avsikt att genomföra.

Under alla förhållanden grundade sig Förenta staternas politik gentemot Cuba vid en viss tid under revolutionens första period utan tvivel på strävandet att störta Fidel Castro från makten och göra slut på hans revolution. Den kubanska revolutionens historia skulle bildligt sett kunna beskrivas som en kedja av onda cirklar, den ena efter den andra. Amerikanerna ansåg att de måste krossa regimen Castro på grund av dess kommunism, kubanerna ansåg att de måste bli kommunister för att kunna skydda sig mot amerikanerna. Kubanerna betraktade Ryssland som en vän. Eftersom Sovjetunionen var Cubas vän ökade Förenta staternas fiendtlighet och fruktan. Och så vidare.

En annan sak som de kubanska ledarna var övertygade om var att Förenta staterna politiskt sett hade förlorat terräng över allt i världen, skulle fortsätta att förlora ytterligare terräng och under inga förhållanden skulle kunna återvinna vad det förlorat. De övertygade sig själva om att amerikansk ”imperialism” verkligen existerade och ansåg att Förenta staterna hade ett imperium i brittisk och fransk bemärkelse. De var säkra på att det amerikanska imperiet skulle gå samma väg som alla andra imperier och att flera revolutioner skulle följa i Latinamerika.

Som Che Guevara uttryckte saken vid ett samtal med mig: ”Cuba är bara ett litet intermezzo. Ni kommer att förlora över allt i världen.”

Dessa förhoppningar (som Vietnamkriget gav ökad näring) bidrog till att hålla Fidel Castro och hans medarbetare uppe under de svåra åren. Det var Fidels motsvarighet till den

trotskistiska tron på det västerländska proletariats världrevolution. Som generell tes har marxismen-leninismen gett upp hoppet, men den fidelistiska varianten av latinamerikanska revolutioner lever vidare.

I det första segerruset förutsåg Fidel och hans anhängare diktatorernas undergång i Dominikanska republiken, Nicaragua och Haiti. Flyktingar togs emot i Cuba, tilläts köpa vapen och utbilda sig, och hotelser strömmade dagligen ut via radio.

Förhoppningarna sveks inom kort, och i den mån strävandena stöddes av regeringen Castro inställdes de tills vidare. Av de så kallade invasionerna från Cuba 1959 var det bara en som hade officiellt kubanskt stöd – nämligen de två grupper som i juni trängde in i Dominikanska republiken. Fidel berättade för mig om det dominikanska engagemanget och förklarade att det kom som en chock för honom att det hade misslyckats så snabbt och katastrofalt.

De övriga invasionerna var antingen verk av äventyrare och legoknektar – som till exempel landstigningarna i Panama i april och Haiti i augusti – eller grupper som hade lyckats undgå den kubanska övervakningen. Det amerikanska utrikesdepartementet måste ha känt till detta men föredrog att av politiska skäl göra ett stort propagandanummer av saken, riktat mot Fidel Castro.

Mer än en gång påpekade Fidel Castro för mig att medan det var alldeles riktigt att Cuba försökte bedriva omstörtande verksamhet i andra latinamerikanska länder försökte Förenta staterna bedriva omstörtande verksamhet i Cuba.

”Ni amerikaner säger att Cuba ligger etthundrafemtio kilometer från Förenta staterna”, sade Fidel en gång till mig. ”Jag säger att Förenta staterna ligger etthundrafemtio kilometer från Cuba, och för oss är det värre.”

Sommaren 1960 frågade han mig om Förenta staterna höll på att förbereda en invasion av Cuba. Jag svarade att jag var övertygad om att så inte var fallet. Fidel visste bättre – det var just vad vi gjorde.

10 Castros kommunism

Fidel Castro var mer än villig att bli marxist-leninist och göra sin regim kommunistisk, men det måste förbli hans revolution, och kommunismen måste vara personlig, speciell, revolutionär – och kubansk. Det finns inom den ”socialistiska världen” ingen motsvarighet till den kubanska kommunismen. Liksom Washington tackar Moskva sin lyckliga stjärna för att det bara finns en Fidel Castro.

Den som närmare vill följa de förändringar och kombinationer genom vilka det gamla kommunistiska *Partido Socialista Popular* (PSP), 26-juli-rörelsen, *Directorio Revolucionario* och kvarlevorna av tidigare politiska partier först slogs ihop till de integrerade revolutionära organisationerna (ORI) 1961, som 1963 blev den socialistiska revolutionens enhetsparti (PURS) och slutligen 1965 Cubas kommunistiska parti (PCC) kan utan svårighet göra detta. ”Kubanologerna” har omsorgsfullt noterat varje steg.

I de kommunistiska länderna är partiet legitimitetens och kontinuitetens mekanism. När Lenin dog tillhandahöll partiet en ledare – Stalin. När Stalin dog trädde den nya ledningen på nytt fram ur partiet. När Mao Tse-tung dör kommer förhållandet att bli detsamma. Mekanismen finns där eftersom makten vilar i kommunistpartiet.

Detta är inte fallet i Cuba. Ett övertygande bevis för att det inte var så och inte kommer att bli så har vi i de båda uppseendeväckande ”Escalante-affärerna” 1962 och 1968. Skälet är enkelt:

den kubanska revolutionen är och har hela tiden varit Fidel Castros revolution.

Anibal Escalante, som hade varit PSP:s generalsekreterare under Batistas regim och tillhörde kommunisternas ”gamla garde” med trettio års trogen tjänst bakom sig, begick (som tidigare nämnts) sitt första misstag när han för PSP:s räkning försökte få kontroll över ORI. Som trogen kommunist handlade han utan tvivel på Moskvas order. De slaviska ryssarna har inte ådagalagt större förmåga att förstå Cubas Gallego, Fidel Castro, än de anglosaxiska nordamerikanerna.

Escalante placerade sina egna PSP-män på alla tänkbara poster, han utfärdade egna direktiv och handlade i stort sett oberoende av den kubanska regeringen. Fidels närmaste och pålitligaste anhängare – de män och kvinnor som hade stått vid hans sida ända sedan Moncada och Sierra Maestra – blev förbigångna.

Det låg i sakens natur att Escalante därmed utmanade ödet. Slaget kom i ett TV-tal som Castro höll den 26 mars 1962. Huvudmålet var sekterismen, men det direkta föremålet för angreppet var Anibal Escalante och *Partido Socialista Popular*.

”Var det verklig makt?” frågade Fidel i sitt anförande. ”Nej, det var inte verklig makt. Det var en formell makt. Det var en fiktiv makt. Det var ingen verklig makt i händerna på den kamraten.”

Castro framhöll klart att det inte var fråga om någon brytning med kommunismen eller PSP. Han betygade ”de gamla kommunisterna” sin aktning och begärde i gengäld att de skulle ådagalägga återhållsamhet.

Från och med detta ögonblick [framhöll han] måste varje motsättning mellan gammalt och nytt, mellan Sierran och slätterna, mellan den som kastade bomber och den som inte gjorde det, den som studerade marxism och den som tidigare inte hade studerat marxism, upphöra en gång för alla. Från och med detta ögonblick måste vi stå samlade och eniga.

Anibal Escalante förvisades under älskvärda former till Prag där han vistades några år. Hela administrationen – både den politiska och den ekonomiska – genomgicks av Fidel, Raúl och Che Guevara, som såg sig nödsakade att sätta in sina egna representanter i provinserna, kommunerna, fabrikerna och statsjordbruken.

Moskva hade inget annat val än att finna sig i det och framförde rent av sina lyckönskningar. PSP gav vika utan motstånd. Det hade förefallit som om de kubanska kommunisterna var i färd med att överta makten, och det förblir ett mysterium hur det kom sig att Castro tillät dem att gå så långt innan han slog till. Om han hade låtit Escalante verka ytterligare några månader skulle den följande upprensningen i grund ha skakat hela den revolutionära strukturen. Härtill kommer att det tog Fidel bortåt ett halvt år att på nytt skaffa sig och den lilla kretsen av medarbetare under honom, som är Cubas effektiva härskare, total kontroll.

Utrensningen av ”det gamla gardet” inträffade för övrigt vid en tid då det var alldeles särskilt illa ställt med Cubas ekonomi. Fidel befann sig i den situationen att han kunde låta förstå att skulden härför i stor utsträckning vilade på PSP-ledarna – vilket inte var korrekt.

Utrensningen var emellertid väsentligen en nykonsolidering av Castros makt och ett uttryck för hans fasta beslutsamhet att bibehålla kontrollen över den kubanska revolutionen genom sina män, inte PSP:s eller Moskvas. Härtill kom att den marxism-leninism som han hade proklamerat mindre än fyra månader tidigare skulle vara vad han sade att den var, inte vad de kubanska kommunisterna eller Kreml ansåg att den var.

Någon väsentlig förändring av den kubanska revolutionen blev inte följden av den första

”Escalante-affären”. Inte vid något tillfälle under revolutionen har de kubanska kommunisterna eller Moskva haft större makt än Fidel Castro. (Robotkrisen rörde nukleära robotar, inte kubansk politik.) Föreställningen att Fidel under de första revolutionsåren var en marionett utgjorde ett av de fundamentala missförstånd som Förenta staternas utrikesdepartement och en del amerikanska statsvetare gjorde sig skyldiga till.

Castro och alla andra föreställde sig att kommunisternas ”gamla garde” hade fått sig en läxa en gång för alla. Det politiska läget blev lugnare. PSP inträdde i historien. Anibal Escalante återvände till Cuba – av allt att döma för att leva och arbeta där i lugn och ro. Carlos Rafael Rodríguez', Blas Roca och Lázaro Peñas lojalitet – denna berömda trio av ”gamla” kommunister – ifrågasattes inte för ett ögonblick.

I oktober 1965 omvandlades PURS (socialistiska revolutionens enhetsparti) till Cubas kommunistiska parti (PCC), och en av Fidels närmaste och lojalaste medarbetare – Armando Hart, som hade varit undervisningsminister – utnämndes till partiorganisatör. På nytt föreföll det som om den kubanska revolutionen till sist skulle komma att bli institutionaliserad. Blas Roca utnämndes till ordförande för en stor grupp vetenskapsmän, jurister och revolutionärer som fått i uppdrag att utforma en ny författning.

När jag i maj 1966 besökte Cuba ansåg Hart, Roca och de andra ledarna att PCC skulle kunna hålla sin första nationella kongress i mitten av 1967. Men när jag kom tillbaka till Cuba i oktober 1967 talade ingen över huvud taget längre om någon nationell kongress, och jag fick intrycket att Fidel Castro hade börjat förlora intresset för *Partido Comunista de Cuba*.

Anledningen kom i dagen i början av 1968. Anibal Escalante och en del kommunister ur det ”gamla gardet” hade satt i gång igen. Eftersom de var ortodoxa, proryska kommunister följde de utan tvivel order från Kreml. Escalante hade innehaft en tillbakadragen post som administrativ ledare för ett statsjordbruk.

I slutet av januari 1968 kallades PCC:s centralkommitté till sammanträde – vilket sällan skedde – för att utsättas för en förintande kritik (på bortåt 15 000 ord) av krigsministern, Raúl Castro.

Escalante och bortåt fyrtio medlemmar av vad som kallades en ”mikrofraktion” av det kommunistiska partiet åtalades och dömdes för ”mot partiet riktade aktiviteter”. Denna gång dömdes Escalante till femton års fängelse, och åtta andra medlemmar av klicken fick domar på tolv år. Alla utstöttes ur partiet.

Ögonskenligen hade ”mikrofraktionen” bara försökt rehabilitera Escalante och ge honom tillfälle att hjälpa sina proryska vänner att göra karriär inom byråkratin och det kommunistiska partiet. Deras aktiviteter måste emellertid ha varit allvarligare än så för regimen Castro.

En andresekreterare vid Sovjets ambassad var inblandad och hade 1967 skickats hem. Raúl Castro avslöjade också att en ryss, som stod i spetsen för en grupp rådgivare inom polisväsendet, upprätthöll regelbundna kontakter med Escalante, vilken anklagades för att ge ryssarna ”falska upplysningar”. Raúls rapport publicerades i sin helhet av den kubanska pressen under tre dagar, och den statliga radion ägnade åtskilliga timmar åt den.

Domarna [skrev Juan de Onís i New York Times den 3 februari], som visserligen inte var stränga efter kubanska normer, lämnade inget tvivel om att regimen Castro genom Escalante statuerade ett exempel på vad som händer medlemmar av den revolutionära strukturen vilka söker stöd för sitt motstånd mot Castro i den av Sovjet ledda kommunistiska världen.

Affären..., utgjorde också en varning till Sovjetunionen att trots Cubas ekonomiska beroende av

Sovjetunionen inte blanda sig i Cubas interna politik.

Det allvarliga inslaget i den andra ”Escalante-affären” var att Moskva försökte underminera och försvaga Fidel Castro. Detta är vad också den amerikanska regeringen försöker göra. När Castro slog till så hårt och offentligt mot Escalante och de män denne hade vunnit för sin sak, riktade han samtidigt också ett slag mot ryssarna.

Han kunde göra detta ostraffat eftersom Sovjetunionen inte har möjlighet att lämna honom åt sitt öde. Frånsett värdet för Sovjetunionen av en kommunistisk regim inom den västra hemisfären – även en motspänstig sådan – skulle Moskva drabbas av ett allvarligt bakslag inom den kommunistiska världen och visavi Peking om ryssarna tillät att den kubanska revolutionen misslyckades på grund av utebliven hjälp från deras sida. Detta bör i ännu högre grad gälla nu efter reaktionerna inför invasionen i Tjeckoslovakien.

För dem som är intresserade av de väsentliga dragen i den kubanska revolutionens utveckling är det meningslöst att ödsla tid på att läsa alla dessa trista och förvirrande spekulationer kring även de allra minsta förändringar av den kubanska kommunismens struktur. Den kubanska revolutionen är ett komplicerat fenomen. Det tjänar ingenting till att ägna sig åt fåfänga gissningar kring betydelselösa detaljer av snabbt övergående intresse.

Ett annat meningslöst förehavande, som man finner exempel på i böcker och artiklar av ”kubanologer”, som är experter på kommunism och marxism, är deras försök att tolka den revolutionära utvecklingen i Cuba med utgångspunkt från Marx, Lenin, Stalin, Trotskij och Mao Tse-tung eller den ortodoxi, filosofi eller praxis som de senaste decennierna varit förhärskande under olika perioder.

Den kubanska revolutionens dynamik och Fidel Castros individualism och nationalism kan leda till överraskande förändringar. Den man som ledde den kubanska revolutionen in i den kommunistiska fällan kan mycket väl en vacker dag tänkas leda den ut därifrån igen. Han har tillräcklig makt för att kunna göra det om en praktisk möjlighet skulle uppstå. Det föreligger inte någon sådan möjlighet i dag och heller ingen önskan att släppa ”socialismen” – men det gäller i dag. Någon gång i framtiden kan läget vara ett helt annat.

I Cuba innehas makten av Fidel Castro, regeringschef, generalsekreterare i det kommunistiska partiet, krigsmaktens överbefälhavare och i både praktisk och folklig bemärkelse *el Jefe Maximo* maximumledaren.

Eftersom en människa ensam inte kan leda ett land med 8 400 000 invånare måste åtskilliga befogenheter delegeras. Ledaren är ständigt temporärt beroende av ett stort antal tjänstemäns effektivitet och lojalitet – eller brist därpå. Fidel är en fenomenal arbetsmänniska. För honom är arton timmars arbetsdag sju dagar i veckan normalt. Inte desto mindre måste administrationen av även ett litet land handhas av många tusen tjänstemän.

Detta var ett av Castros allra besvärligaste problem under revolutionens fem, sex första år. Han var själv totalt oerfaren i alla avseenden – administrativt, politiskt, ekonomiskt, finansiellt och diplomatiskt. Under flera månader innehade han inte den högsta makten. De enda män och kvinnor han kunde lita på – de som hade stått honom nära under kampen mot regimen Batista – var till och med ännu litet yngre och lika oerfarna som han. En del av dem, till exempel Camilo Cienfuegos, Eugenio Almeijeiras och Juan Almeida var praktiskt taget analfabeter.

Till sitt förfogande hade han militära befälhavare, som inte visste mer om den moderna krigföringens sofistikerade teknik än vad de hade kunnat lära sig genom att skjuta med gevär

och kulsprutor som gerillakrigare i djunglerna. Och vidare hade han Che Guevara, som inte visste någonting om bankväsendet och instinktivt avskydde pengar men lika fullt ledde Cubas nationalbank och industrialiseringen av näringslivet.

Den radikala revolutionära processen alierade och stötte ifrån sig storparten av dem som hade kunnat hjälpa Castro att leda näringslivet och genomföra hans drastiska reformer på alla områden. De gamla politiska partierna var – med ett enda undantag, nämligen det kommunistiska PSP – misskrediterade och splittrade och saknade dugliga ledare. De gamla militära befälhavarna avlägsnades – av fullgoda skäl. De gamla diplomaterna var, med mycket få undantag, inte att lita på. Den gamla generationen tillhörde samtliga utom ett litet fåtal det förgångna.

Kvar var bara de unga männen och kvinnorna – idealistiska, entusiastiska, energiska, hederliga och lojala. Men inte alla var lojala. Det fanns förrädare – åtminstone förrädare mot Fidel Castro, till exempel Diaz Lanz, Hubert Matos och de som deltog i invasionen i Grisbukten.

En administration, en arme och en regering måste skapas ur praktiskt taget tomma intet mitt under rådande kaos och fiendtligheter, samtidigt som den starka makt, vilken under sextio års tid hade dominerat Cuba, inriktade all sin negativa kraft på att krossa regimen Castro sedan den väl sett vart revolutionen var på väg.

Först när man verkligen betänker alla dessa faktorer – och de utgör en sammanfattning av det verkliga läget – kan man till fullo inse Fidel Castros enastående prestation. Det var han som höll den kaotiska strukturen samman, som försvarade sin revolution mot dess fiender, som ingöt trosvissitet och lojalitet i en hel generation och entusiasmerade den till att stödja honom och utstå alla prövningar i hopp om kommande bättre tider. Det var han som utnyttjade både de kubanska och ryska kommunisterna till att hjälpa honom att genomföra sin revolution – och han utnyttjar dem fortfarande.

Fidel slog in på den väg som han kallar marxism-leninism. Inom dess ram hade han att bygga upp en ”apparat”. Det var ett hårt arbete, hela processen tråkade ut honom, han trodde inte mycket på den och hade ingen som helst avsikt att någonsin tillåta denna *apparatchiki* att få eller ta sig någon makt.

Följden var att han tog god tid på sig – ändlös tid, ty processen pågår fortfarande under revolutionens tionde år. Han lät andra sköta organisationsarbetet till en början – tills han såg vad Anibal Escalante kunde göra med ORI, de integrerade revolutionära organisationerna, som var den första och preliminära form som det ofrånkomliga partiet tog. Nu har han en lidelsefullt lojal beundrare och duglig administratör i Armando Hart, som organiserar det kommunistiska partiet (PCC). Jag misstänker att Fidel Castro innerst inne anser partiet i sin ideologiska dräkt vara ett nödvändigt ont.

Den kubanska revolutionens formel är densamma som alltid: Fidel Castro plus massorna. Castro måste emellertid söka nå massorna även på andra sätt än genom att hålla tal vid folkmöten eller i radio och TV. Det är ett oändligt antal uppgifter som måste utföras i en modern nation. I en auktoritär regim måste de män som handhar dessa uppgifter kontrolleras genom en uppifrån ledd orderväg. Maskineriet härför består av Cubas kommunistiska parti. Det är varken mer eller mindre än ett maskineri som leds av Fidel Castro och hans mäktiga grupp av *compañeros*.

Den omständigheten att partiet som sådant inte har någon makt skiljer det i fundamentalt

avseende från de kommunistiska partierna i de sovjetryska och kinesiska blocken, och dessutom har det en annan uppbyggnad. Kubanerna anser i själva verket att de är banbrytare inom den kommunistiska världen och att de är i färd med att skapa något speciellt kubanskt.

Vi förnekar inte partiets betydelse inom organisationen, rörelsen eller vad man skall kalla det [medgav Fidel motvilligt i ett tal den 30 augusti 1966]. Ett parti är emellertid inte ett parti bara för att det kallas ett parti. Ett parti är inte marxistisk-leninistiskt bara för att det åsatts beteckningen marxistisk-leninistiskt ... För att kunna föra ett revolutionärt krig är ett parti eller en marxistisk-leninistisk organisation en nödvändig förutsättning.

Men sedan han väl fastslagit detta gav han inte Cubas kommunistiska parti rätten ”att föra ett revolutionärt krig” annat än som hans politiska eller administrativa verktyg. Det finns inga belägg för att PCC:s centralkommitté eller nationella direktoratet eller PURS:s sekretariat, som föregick det nuvarande partiet, fattade några självständiga beslut.

När ORI, som hela tiden uppfattades som en preliminär organisation, bildades 1961 umgicks Castro med funderingar på att välja dess medlemmar genom ett unikt system. Den första konflikten i samband med Escalante hindrade hans planer, men han började förverkliga dem när den socialistiska revolutionens enhetsparti plötsligt skapades 1962. Samma system tillämpas nu inom PCC.

Emilio Aragonés, som har spelat en andraplansroll i ledningen ända sedan 26 juli-rörelsens tid, har förklarat processen på följande sätt:

Vi utlyser allmänna arbetarmöten, som fritt och demokratiskt väljer de bästa, mest föredömliga kamraterna, de som utmärker sig framför andra inom produktionen, de som på bästa sätt löser de uppgifter revolutionen ålagt dem, de som har ett fläckfritt förflutet och som för närvarande gör en framstående insats för det socialistiska återuppbyggandets sak.

Dessa ”exemplariska kamrater” väljer ett antal partimedlemmar som bildar en cell eller en primärorganisation. Genom ett liknande förfarande bildas därpå en distriktskommitté, en provinskommitté och slutligen centralkommittén för hela Cuba.

När man nått fram till centralkommittén har Fidel Castro trätt in i bilden. Samtliga medlemmar är tillfredsställande från hans synpunkt. ”Demokratin” – om man kan använda denna beteckning – är slut. Den verkliga makten innehas av sekretariatet om sex man och, i toppen, politbyrån om åtta man. Fidel och Raúl Castro och president Dorticós sitter i båda organen, vilka Fidel leder i egenskap av generalsekreterare. Hela byggnaden utgör följaktligen en pyramid med Fidel i toppen.

Trots den betydelse som Fidel Castro formellt tillskriver PCC, förefaller partiet märkligt isolerat från honom. Han har inte ådagalagt något verkligt intresse för det, och inte heller visar han några tecken till att låta det få någon makt. Han deltar sällan i dess sammanträden. Ännu så sent som hösten 1968 var partiet med alla sina underavdelningar inte fullt färdigorganiserat. Det kommer att ta många år till innan den författning är klar, som Blas Roca (en av medlemmarna av partisekretariatet) är i färd med att utarbeta.

När det gäller landets ekonomi arbetar Fidel med häpnadsväckande snabbhet, men han är anmärkningsvärt senfärdig så fort det gäller den marxistisk-leninistiska politiken. Den står inte högt uppe på hans lista. Partistrukturen håller på att fullbordas, författningen håller på att utarbetas – det är ingen brådska. Vad han framför allt är angelägen om på det politiska området är att undvika ”sektarism” – det brott som Anibal Escalante två gånger gjorde sig skyldig till. Castros instinktiva känsla för betydelsen av och yrkande på ”enhet” kommer här till uttryck. Hans kritiker tolkar det som ett krav på lojalitet och lydnad från allas sida

gentemot honom. Hans anhängare uppfattar det som en önskan att skapa en homogen struktur, inom vilken alla kubaner harmoniskt och frivilligt skall arbeta för landets bästa och revolutionens seger.

Skillnaden mellan de båda synpunkterna är kanske inte så stor. De som tror på den kubanska revolutionen ser upp till Fidel Castro som sin ledare. Han i sin tur identifierar sina idéer, förhoppningar, ideal och önskemål med vad som är bäst för det kubanska folket. Han anser sig tolka folkets vilja – på Rousseaus sätt – och menar följaktligen att Cuba nu har ”demokrati”. Om tillräckligt många kubaner håller med honom har han onekligen en form av demokrati, om än inte av det slag som Magna Charta lade grunden till.

Så till vida överensstämmar PCC med andra kommunistiska partier att det utgör en elit. Medlemsantalet kommer att hållas relativt litet – vilket likaså överensstämmar med de övriga kommunistländerna. Partiet kommer att utgöra en blandning, en kanal, ett verktyg, ett exempel, en apparat, en stomme, en grundval – allt utom ett styrande organ.

Fidel Castro har låtit Moskva förstå att det gör klokt i att hålla fingrarna borta – på ett utomordentligt eftertryckligt sätt genom sitt dråpslag mot Escalante och ”mikrofraktionen”. Kineserna har inte försökt att ”nästla sig in” och har heller ingen anledning att göra det. Några likheter mellan läget i Cuba och Tjeckoslovakien föreligger inte.

Kalman H. Silvert, en av de främsta kännarna av latinamerikanska förhållanden inom den amerikanska akademiska världen, diskuterar den kubanska kommunismen och revolutionen i sin bok ”The Conflict Society”. Följande citat är hämtat ur en reviderad upplaga som utkom 1966:

Det kubanska exemplet är så mycket farligare som det inte låter sig identifieras bara med de kommunistiska partierna. Den marxistisk-leninistiska ideologiska etiketten accepterades av den nuvarande kubanska regimen för att ge en antydning om något inhemskt, något speciellt för den latinamerikanska erfarenheten och något oavhängigt i förhållande till den slaviska anknytning till Moskva som så länge har karakteriserat de kommunistiska partiernas politik ...

Man måste skilja mellan ryskorienterade kommunister och marxister-leninister av kubansk typ för att till fullo kunna förstå den nya styrka som denna del av vänstern fått i Latinamerika och därigenom den antimarxistiska oppositionens nya uppgift (sid. 30).

I år, 1968, är Partido Comunista de Cuba Fidel Castros parti. Men det är på sitt sätt ett kommunistiskt parti – eller som han föredrar att kalla det, ett marxistisk-leninistiskt parti. Även om Fidel skulle mördas eller dö av hjärtslag skulle PCC inte kunna ta makten och leda landet. Vad som kommer att hända en gång i framtiden, då männen och kvinnorna från Sierran är borta, blir en annan historikers uppgift att skildra.

Cubas regering ligger i händerna på den lilla krets som hålls samman inte av partidisciplin utan av lojalitet gentemot Fidel Castro, av en enastående *esprit de corps* och av en glödande tro på den kubanska revolutionens ideal och framtid. Ingen av dem – utom de båda gamla kommunisterna Rodriguez och Roca – hyser några djupa eller äkta ideologiska känslor visavi kommunismen. Det gäller också Fidel Castro, trots hans ständiga bekännelser till den marxistisk-leninistiska tron i varje tal han håller.

Fidel utnyttjar – som jag tidigare påpekat – kommunismen, han anser den vara värdefull, men det är något helt annat än att tro på den kommunistiska ideologin. I sitt regeringsarbete, vid genomförandet av sitt program, i den mångfald institutioner han har skapat stöder han sig på en eller flera personer som han litar på och som han tror är i stånd att framgångsrikt

genomföra hans politik.

En person som var närvarande vid ett av de första planeringssammanträdena talade om för mig att Fidel som vanligt lät andra tala och till och med fatta beslut. Men vid denna konferens frågade han plötsligt: ”Planering – är inte det ungefär som en tvångströja?” ”Jo”, svarade någon, ”det är det på sätt och vis.” Varpå Castro exploderade: ”Ingen ska kränga på mig någon tvångströja!”

Det var – och är – karakteristiskt. Han har lärt sig att vara tålmodigare och att inse nödvändigheten av att upprätta planer, även om en del av hans egna är överoptimistiska. Han har fortfarande för vana att sätta upp ett mål (till exempel 10 000 000 ton socker senast 1970) och därmed ha en känsla av att ha upprättat en ”plan”. Hans tekniker inleder därpå ett frenetiskt arbete på att upprätta en verklig plan, väl vetande att han, om han har begärt det omöjliga, i sinom tid kommer att inse detta och finna på förklaringar.

Detta är ett fundamentalt problem när det gäller Fidel Castro – han kan inte finna sig i inskränkningar eller order eller disciplin. Detta är utan tvivel den främsta anledningen till att han inte ville ansluta sig till något kommunistiskt parti förrän han kunde skapa ett eget som han leder och som är utformat efter hans önskemål och behov. All ortodoxi, både inom politik och religion, faller sig onaturlig för honom.

Med tiden har hans kommunism blivit allt mer heterodox. Man hade kunnat förutsäga att Cuba i likhet med Jugoslavien, Tjeckoslovakien eller Rumänien inte skulle anpassa sig till ett stalinistiskt mönster. De som trodde att Cubas ekonomiska beroende av Sovjetunionen skulle tvinga landet att spela en satellitroll räknade utan Fidel Castro. Carlos Rafael Rodriguez, som är en ortodox kommunist, sade till mig 1967 att varken ryssarna eller östeuropéerna anser att Castro och hans kubanska system är kommunistiska.

Lika fullt är de kommunistiska. En avvikande eller vildvuxen form hör till arten trots sina excentriciteter. Cuba är kommunistiskt eftersom ingen annan beteckning passar på dess politiska system. För övrigt använder Castro själv ständigt denna beteckning, och det är han som bestämmer.

Man måste hålla i minnet att sociala revolutioner – vare sig kommunistiska eller andra – som fenomen inte har djupa rötter i något latinamerikanskt land. Den mexikanska revolutionen började 1910 men fick inga återverkningar inom hemisfären. Den föregick den bolsjevikiska revolutionen och hade följaktligen inget samband med kommunismen.

Marxismen gjorde, som professor Richard Morse vid Yale-universitetet har skrivit, bokstavligen inget intryck i Latinamerika under 1800-talet. Samhällsstrukturen var feodal, patriarkalisk, hierarkisk, statisk. Det var nationalismen, inte marxismen, som efter första världskriget medförde en viss dynamik. Den dragningskraft, som fascismen och nazismen utövade i Argentina, Brasilien, Chile och ett fåtal andra sydamerikanska länder, kunde tillskrivas en kombination av militarism och tro på att axelmakterna skulle vinna andra världskriget.

Sådana politiska system av doktrinärt slag som fascismen, socialismen och kommunismen har aldrig utövat någon starkare dragningskraft på latinamerikanerna. De är inte intresserade. När det kalla kriget började och Förenta staterna försökte förmå latinamerikanerna att uppfatta kommunismen som en ondskefull, kättersk, syndig och farlig rörelse, var latinamerikanerna oförmögna att instämma. Washington lyckades tvinga de latinamerikanska länderna att underteckna pakter och resolutioner som fördömde kommunismen (till exempel vid den

interamerikanska konferensen 1954), men de betydde i själva verket ingenting. Till och med de allra värsta diktaturerna i Latinamerika undertecknade glatt högtidliga bekännelser till en liberaldemokratisk tro.

Detta förhållande har endast förändrats helt ytligt. Robotkrisen kom latinamerikanerna att med en chock inse att det kalla kriget skulle kunna innebära en fara för dem, men det var en nationalistisk reaktion på Sovjetunionens intervention. Det var inte antikommunism i nordamerikansk bemärkelse. Det var maktpolitik.

Den fientliga latinamerikanska reaktionen gentemot Cuba beror på liknande sätt på den omständigheten att regimen Castro blev marxistisk-leninistisk. Den fientliga inställningen och farhågorna gäller det castroitiska Cubas revolutionära idéer och uppträdande. Samtliga regeringar fruktar revolution i sitt eget land. Det finns inte något starkt kommunistiskt parti i något latinamerikanskt land. De indianska bönderna och arbetarna har längre till revolt än de betydligt mera sofistikerade européerna. Studenterna och de intellektuella är nationalistiska – de riktar inte sina blickar mot Moskva eller Peking.

Inte heller Fidel Castro gjorde detta när han satte i gång sin resning. De kubanska kommunisterna gjorde motstånd mot honom och saboterade honom nästan ända till slutet, då de insåg att han skulle segra. Hela denna bakgrund av latinamerikansk likgiltighet för och okunnighet om marxismen i dess kommunistiska form bidrar till att förklara att Castros ”marxism-leninism” kom så sent och ännu i dag passar så illa. Detta alldeles oavsett Fidels personliga olämplighet för kommunistisk disciplin och ortodoxi.

Vad som i detta avseende gäller honom gäller också kubanerna i allmänhet. De är till sin läggning lika föga lämpade för ett kommunistiskt system som något folk på jorden. Detta innebär inte att de inte lämpar sig för ett diktatorsystem eller en starkt centraliserad regering. Det ingår i den latinamerikanska traditionen att ha ”personifierade”, patriarkaliska regeringar. Cuba har aldrig upplevt någon så djupgående demokrati som Mexico, Costa Rica, Uruguay eller Chile. General Batista hade lett Cuba under närmare tjugofem år. Den frihet som existerade var en speciell förmån för ett litet antal medborgare i toppskiktet. Den ”fria pressen” var subsidierad av en rad på varandra följande regeringar, de ”fria fackföreningarna” hade korrumpierat, av regeringen utsedda ledare, den ”fria undervisningen” sträckte sig inte till landsbygden, och så vidare.

Det stora flertalet kubaner har följaktligen inte funnit det svårt att acceptera en *Jefe Maximo*, som säger sig ha en marxistisk-leninistisk regering och som i själva verket leder en totalitär diktatur, vad den sedan än må kallas. De som revolterade mot den kommunistiska tendensen och flydde utomlands eller konspirerade och försökte återvända, utgör huvudsakligen en medel- och överklassminoritet.

Så vitt jag har kunnat finna accepterar kubanerna kommunismen ungefär som italienarna fascismen eller spanjorerna falangismen. Det är praktiskt att tillhöra sådana partier och många gånger nödvändigt. Befattningar, befordringar, makt och socialt anseende är ofta resultatet av partinit eller åtminstone partimedlemskap. I händelse av en regimförändring kan man alltid utträda ur partiet. När de allierade invaderade Italien 1943 och kämpade sig uppför halvön var det svårt att få tag på någon enda människa som erkände sig ha varit fascist. De var allesammans antifascister. Jag misstänker att någonting i den stilen kommer att inträffa i Cuba en vacker dag, eller också kommer Fidels marxism-leninism att bli så urvattnad och avvikande att inte ens den amerikanska regeringen behöver hysa några farhågor.

Vissa kubaner och utländska iakttagare av revolutionen tror att vändpunkten kom med

robotkrisen 1962. Den saken kan diskuteras. Det förefaller faktiskt som om den chock krisen gav Castro fick honom att inse att Cuba i görlig mån måste gå sin egen väg och att kubanerna måste försöka lösa sina egna problem, ett efter ett på empirisk väg, genom experiment och misslyckanden, och under tiden strunta i den vetenskapliga marxismen. Därmed inleddes det märkliga studieskede i Castros bana, då han ägnade sig åt att läsa alla böcker om jordbruksteknik och dess praktiska tillämpning som han kunde komma över. Den ”vetenskap” han gick in för var agrikulturell, inte ideologisk.

Vid min intervju med Fidel Castro i december 1967 talade han entusiastiskt om planer och förhoppningar som i hög grad påminde mig om de spanska anarko-syndikalisternas resonemang i det spanska inbördeskrigets ljusa gryning.

Vi planterar kaffebuskar och citrusträd över allt, som ni kan se [sade han].

På 1970-talet kommer vi att ha så mycket kaffe och frukt att vi kan skänka bort det gratis till folk – och socker också. Detta att de får det gratis betyder inte att de kommer att konsumera mycket mer än de behöver. Vi ger bönderna hus och bygger dem kostnadsfritt. Vi ger dem konstgödsel, redskap, allt vad de behöver. Det enda vi begär är att de odlar vad vi säger till dem att odla och att de sköter sin jord flitigt och omsorgsfullt. De är allesammans småbrukare som äger sin egen jord i Habanas omgivning.

Vårt system börjar efter hand – genom experiment, och nu med stor framgång – åstadkomma ett samhälle där pengar är överflödiga utom för inköp av vissa förnödenheter som inte kan anskaffas på annat sätt. Det kommer att ta lång tid, men vi tror inte på de materialistiska föreställningar som råder inom kapitalismen eller inom andra typer av kommunism, där pengar utgör incitamentet.

Människorna lever för annat än pengar. Incitamenten måste vara sådana att de ger dem en anständig tillvaro, i vilken de och deras barn får utbildning, vård, bostäder, livsmedel och kultur. De måste få tillfälle att förvärva självaktning, och i gengäld måste de lära sig att inse att deras arbete är ett bidrag till alla medborgares och statens bästa. Detta är sann marxism-leninism som vi ser den, men det är inte kommunism som den tillämpas i Ryssland, Östeuropa eller i Kina. Vi är i färd med att utarbeta vårt eget kubanska system, att lösa våra problem och tillfredsställa vårt folk.

Trots Fidels påstående är detta inte ”sann marxism-leninism”. Det är sann *Fidelismo*. Man måste ta det hela på allvar eftersom Fidel Castro försöker förverkliga det. Men om det skulle visa sig vara lika utopiskt som det förefaller och om det inte fungerar kommer Fidel Castro inte att hålla fast vid dessa idéer och gå under med dem. Han kommer att förändras alldeles som han har förändrats i det förgångna. Hans fiender kan inte räkna med att hans regim skall bryta samman därför att han begår misstag. Misstag kan rättas till. Det är inte hans idealism som har räddat honom under alla dessa år – det är hans pragmatism.

Vid ett samtal med utrikesminister Raúl Roa den 19 oktober 1967 antydde jag att Fidel började bli litet väl utopisk. Han svarade att han hade tagit upp samma fråga med president

Dorticós och att de hade enats om att Castro ett eller ett par procent av sin tid är besatt av ideologier, planer och idéer men att han ägnar resten åt sin praktiska sida – då han arbetar på landsbygden eller med regeringsmedlemmar och verkligen uträttar saker och ting. Om idéerna inte fungerar i praktiken, menade Roa, ändrar Fidel dem, alldeles som fallet var med industrialiseringspolitiken. Han och Dorticós var eniga om att man inte får ta Castros entusiastiska hugskott allt för bokstavigt. De är förhoppningar och ideal som han i varje givet ögonblick lidelsefullt tror på – för att därpå ibland inse att de är opraktiska eller omöjliga.

Carlos Lechuga, den före detta ambassadören, som har ägnat sig åt kulturfrågor, sade i stort sett detsamma.

Fidel förverkligar sina drömmar [hävdade han]. När han talar om ett samhälle utan pengar måste man hålla i minnet att han redan har befriat många kubaner från att behöva betala hyra och att hyrorna inom kort kommer att avskaffas för alla. Undervisningen i skolorna är kostnadsfri, och eleverna får fria måltider och i många fall kläder och bostad. Och framför allt: hans dröm om att genomföra en radikal social revolution har förverkligats. När vi är tillsammans med honom rycks vi med av hans tro och entusiasm – vilket också Fidel själv gör. När han talar går han på moln, men till exempel ute på landsbygden har han alltid praktisk blick för hur åkrarna är odlade, vilka boskapsraser som borde korsas, lämpligheten av att odla kaffe eller citrusräd eller båda delarna på en viss egendom och så vidare.

När jag vid samma besök talade med Haydee Santamaría, som leder *Casa de las Americas* i Habana, påpekade hon en sak som så många av Castros medarbetare är måna om att betona.

”Marxismen-leninismen av december 1961 var en fas”, sade Haydee. ”Fidel följer ingen ideologi. Han söker sin väg – han ensam.” Varpå hon med ett sorgset tonfall gåtfullt tillade: ”Han har alla mot sig.”

Även Raúl Castro viftade undan mina farhågor beträffande broderns utopism. Fidel var visserligen överdrivet entusiastisk och optimistisk till sin läggning, men Raúl försäkrade att Fidel visste när han hade begått ett misstag och att han inte tvekade att rätta till det.

När jag framhöll att Fidel i sitt berömda tal av den 1 december 1961 själv hade åsatt sig den marxistisk-leninistiska etiketten och att allt han gör sedan dess måste kallas marxism-leninism svarade Raúl filosofiskt: ”För all del, men marxismen är ett flexibelt begrepp som medger utveckling och förändring.”

En av regeringsmedlemmarna, som jag föredrar att inte nämna vid namn, kallade kommunismen i Cuba una *mistica* – ett mysterium. För flertalet är det fråga om en kubansk revolution som tagit kommunistisk form samtidigt som den hela tiden förblir kubansk. Dessa revolutionära ledare, som jag har känt och följt i årtal, har en mycket stark känsla av att de är kubaner, inte kommunister i ideologisk bemärkelse utan helt enkelt i praktisk fungerande fidelistisk bemärkelse. De anser sig emellertid nu vara kommunister. Det är som om kommunismens internationella marxistiska värld hade omvandlats till en kubansk, nationalistisk rörelse. Distinktionerna är hårfinna, men de kan tänkas få en avgörande betydelse i en kritisk situation eller någon gång i framtiden.

Fidel har i varje fall inte låtit sin marxism-leninism växa ut till ett dogmatiskt system. Han håller den flexibel, anpassar den till kubanernas temperament och natur och till revolutionens speciella behov. I annat fall skulle den upphöra att förändras och växa, den skulle mista sin dynamik och därigenom tvinga in den kubanska revolutionen i en strängt dogmatisk struktur. Fidel är ständigt lika misstänksam gentemot vad han föraktfullt kallar ”teoretisk marxism”.

Vad har vi vunnit [sade han i ett tal den 28 september 1964] om en bonde är i stånd att mekaniskt redogöra för den materialistiska historieuppfattningen eller den dialektiska naturuppfattningen eller klasskampens problem om han inte vet hur långt ett sockerrör skall planteras från ett annat, om han inte vet hur mycket konstgödsel jorden behöver och om han inte vet hur varor produceras? ... Revolutionen gäller i första hand skapandet av nya produktionsmedel.

Han återkom gång på gång till dessa tankegångar. I ett viktigt tal den 3 oktober 1965, då bildandet av PCC proklamerades, sade han:

Det är omöjligt att begära att vi i en så heterogen värld som vår samtid, under så olikartade

förhållanden – en värld bestående av nationer som befinner sig på de mest skilda nivåer av materiell, teknisk och kulturell utveckling – skulle uppfatta marxismen ungefär som ett kyrkosamfund, en religiös doktrin med sitt Rom, sin påve och sitt ekumeniska råd.

Det är en revolutionär och dialektisk doktrin, inte en filosofisk doktrin. Det är en vägledning för revolution är handling, inte en dogm. Att försöka pressa in marxismen i något slags katekes är antimarxistiskt.

Ett av de avvikande dragen i den kubanska kommunismen är dess inställning till religionen och kyrkan. Det har givetvis alltid varit rena nonsens att föreställa sig att, därför att Fidel Castro förklarar sig vara marxist-leninist, han och hans medarbetare är ateister som anser att religionen är ett opium för folket.

Jag har aldrig kunnat konstatera att Fidel gjort eller sagt något mot religionen. Han utvisade omkring 140 spanska präster från Cuba 1960-61 av rent politiska skäl. Av samma anledning fann han sig glatt i att ungefär 400 kubanska präster lämnade landet. Han försäkrade mig uppriktigt efteråt att han hade gjort allt som stod i hans makt för att stå på god fot med prästerskapet och gynna det så långt han kunde. Men han skulle inte finna sig i att någon, vare sig med eller utan prästkappa, försökte omintetgöra revolutionen. Åtskilliga präster har sedan 1961 kommit till Cuba för att ersätta dem som lämnade landet.

”Jag bryr mig inte om huruvida en person är religiös eller inte eller vilken religion han bekänner sig till”, sade Castro en gång till mig, och detta bekräftades både på kyrkligt håll och av hans medarbetare.

Det skulle inte ha varit på minsta sätt förvånansvärt om Fidel varit antiklerikal eftersom han hade fullgoda historiska skäl därtill och det står i överensstämmelse med kubansk tradition. Den katolska kyrkan i Cuba var en del av godsägar-officers-aristokratetablissemangen under spanjorerna. Hierarkin stödde Spanien mot rebellerna under oavhängighetskriget. Som en reaktion häremot växte sig frimureriet starkt, och under detta århundrade har amerikanernas inflytande kommit många att övergå till de protestantiska sekterna.

Under republiken tillhörde prästerskapet den lilla härskande klassen. Till och med när revolutionen började 1959 var mellan hälften och två tredjedelar av prästerna födda i Spanien. De försummade landsbygden. I hela Cuba, som då hade sju miljoner invånare, fanns det bara 700 till 750 präster.

Den kubanska kyrkans hierarki befann sig i en utomordentligt svag position när Fidel Castro tog makten. Det fanns lysande undantag, till exempel ärkebiskopen i Santiago de Cuba, Enrique Perez Serantes, som gjorde sig bemärkt genom sin modiga hållning vid tiden för angreppet på Moncada-kasernen. (I slutet av 1963 sade han för övrigt till min hustru och mig att religionsfriheten i Cuba då var ”total”.)

Påven Johannes XXIII valdes några månader före Castros seger. Johannes' stora encyklika av april 1963, ”Mater et Magistra”, hade sin verkan på sådana regimer som Fidel Castros.

”Man får aldrig blanda ihop en villfarelse och den som begår en villfarelse”, sade påven till kommunisterna, ”inte ens när det är fråga om en villfarelse eller bristande kännedom i fråga om sanningen i moraliska eller religiösa sammanhang. Den person som begår en villfarelse är alltid och framför allt en mänsklig varelse ...”

Visserligen tillade Johannes med ett citat från sin företrädare: ”Frigörelse och rättvisa kan inte vinnas genom revolution utan endast genom evolution i endräkt. Våldet har aldrig åstadkommit något annat än förödelse ... Och det har tvingat människor och partier att

inskränka sig till den svåra uppgiften att efter sorgliga erfarenheter bygga upp på nytt på tvedräktens ruiner.”

Det är denna kloka avvägning av ogillande i förening med tolerans, förståelse och tålmod som Vatikanen har ådagalagt under hela den kubanska revolutionens förlopp. Det har aldrig från någondera sidan varit frågan om att bryta de diplomatiska förbindelserna. Den kubanske ambassadören i Vatikanstaten, Luis Amado-Blanco, var den ende kommunistiske diplomaten, som bevistade det ekumeniska rådets samtliga sessioner. Vatikanen vet att den kommer att överleva regimen Castro.

Den påvliga internuntien eller charge d'affaires i Habana under större delen av det revolutionära decenniet, monsignor (numera biskopen) Cesare Zacchi, har varit mycket uppskattad av Castro och de andra ledarna. Han står på personligt god fot med dem och beundrar revolutionens humanistiska aspekter, samtidigt som han ofrånkomligen beklagar dess kommunistiska inslag.

När *Partido Comunista de Cuba* bildades 1965 och ett överdrivet marxistiskt nit plötsligt började göra sig gällande blev monsignor Zacchi bekymrad. Det problem som då uppstod gällde inte marxistisk ateism utan huruvida en man eller kvinna på samma gång skulle kunna vara en hängiven, utövande katolik och god revolutionär. Logiskt sett förelåg en intressekonflikt. En del av ledarna hyste innerst inne den uppfattningen att ingen kunde tjäna två herrar.

Ungefär samtidigt med att PCC bildades blev Llanusa undervisningsminister. En person berättade för mig att han som ung hade råkat ut för en ”traumatisk upplevelse”, som gjorde honom mycket antiklerikal och rent av antireligiös. Han gjorde det lättare för studenter att ägna sig åt idrott än att gå i kyrkan på söndagsmornarna. Inrikesminister Ramiro Valdes anses också vara starkt antiklerikal.

De katolska privatskolorna och universitetet i Santa Clara övertogs av staten redan i början av revolutionen. Det finns emellertid i dag två livaktiga prästseminarier i Cuba.

Troende varken förföljdes eller hindrades från att gå i kyrkan och ta sina familjer med sig. En tid var det besvärligt för dem att få bra befattningar i statsförvaltningen eller i de statliga industrierna och jordbruken. En orsak härtill var den seglivade föreställningen att Förenta staternas Central Intelligence Agency arbetade via präster och de troende med utgångspunkt från att de var antikommunister och följaktligen antifidelister.

När jag i oktober 1967 återvände till Cuba hade läget förbättrats för kyrkan och de troende. Regeringen blandade sig inte längre på något sätt i religionsutövningen, men jag hade en känsla av att djupt religiösa personer fortfarande väckte en viss misstro bland ledarna – inte för religionens skull utan av politiska skäl.

Flertalet kubanska män är typiskt spanska så till vida att de är irreligiösa eller antiklerikala men inte antireligiösa. Detta gäller åtminstone de revolutionära ledarna vilka, så vitt jag förstod, inte sätter sin marxism-leninism i något samband med religionen. De är inte ateister.

Haydee Santamaría berättade för mig att hennes bror Abel, som så brutalt dödades i samband med angreppet på Moncada-kasernen, var ateist. Hon menade att ”rörelsen” skulle anse det vara betänkligt om en medlem biktade sig, eftersom man inte litade på att prästen inte skulle avslöja vad han fick höra. Jag talade emellertid med en del andra ledare, som inte delade denna uppfattning.

Faustino Pérez, som förenar sin religion med kommunismen på ett typiskt latinskt sätt, berättade för mig om ett tillfälle då en grupp argentinska marxister besökte Fidel och en av dem frågade om inte marxismen stod i strid med kristendomen. Fidel skulle då ha svarat: ”Marxismen är för de fattiga och allt som är för de fattiga är kristet.”

Bland mina papper fann jag ett i Habana tryckt blad för den revolutionärt ”troende” under rubriken ”Palabras de Fidel” (uttalanden av Fidel):

En sann kristen är den som älskar sin nästa, som uppoffrar sig för andra, som uppfyller Kristi läror och ger vad han har åt de fattiga och om så erfordras lämnar allt han har för att gå ut och tjäna andra. Lämna templen och gå ut i landet för att bistå de sjuka, plantera träd, bygga hus, stödja jordbruksreformen, väva tyg och sy plagg åt barn som inte har några kläder! Det är sant kristet. Men att gå till templets dörrar för att konspirera mot fäderneslandet är att vara en farisé, aldrig att vara en kristen.

Kubanerna fortsätter med att ta emot sakramenten, att låta döpa sina barn, att viga sig i kyrkan och vända sig till präster för att få den sista smörjelsen – alltsammans med regeringens vetskap och medgivande. Fidel Castro har i varje fall ingenting emot det.

Den omständigheten att det inte förekommer någon religiös undervisning i skolorna och att hela undervisningssystemet är inriktat på en kommunistisk livsföring, om än blott formellt, innebär att den kommande generationen inte kommer att hysa några andra religiösa föreställningar än dem de fått i hemmen. Redan nu utgörs kyrkobesökarna så gott som uteslutande av äldre människor och småbarn som tvingas med av sina mödrar.

Eftersom religionen i Cuba historiskt och traditionellt intar en svag ställning förekommer mycket litet motstånd mot kommunismen från det hållet. I sådana latinamerikanska länder som Colombia och Peru skulle förhållandet vara annorlunda. I detta avseende var det lättare att föra Cuba in i det marxistisk-leninistiska lägret än fallet skulle ha varit med något annat latinamerikanskt land.

Det bör framhållas att den kubanska revolutionen inte hade några som helst likheter med den mexikanska, vid vilken revolutionärerna var både antireligiösa och antiklerikala. Mexicanerna stod i konflikt med den katolska kyrkan. Fidel Castro och de kubanska revolutionärerna har inte vid något tillfälle varit emot kyrkan – de var mot vissa präster, och detta, som jag redan tidigare framhållit, av politiska skäl.

Samtidigt som jag ofta måste opponera mig mot Andres Suárez eftersom han gör sig skyldig till så många misstag, vilket beror på att han inte längre känner Cuba eftersom han lämnade landet 1960, instämmer jag i hans slutsats beträffande den kubanska kommunismen (sid. 240) – liksom i åtskilligt annat i hans överväldigande uppbåd av dokumentärmaterial:

Hittills känner vi inte till någon kommunistisk stat som inte står under kontroll av ett parti, organiserat i överensstämmelse med Lenins föreskrifter. Men i Cuba, sådant vi känner det, har de ursprungliga leninisterna reducerats till betydelselöshet. Först i oktober 1965 bildades den ”nya typen” av parti men detta skedde under ledning av castroiterna, inte av leninisterna

För mig ter det sig höggradigt tvivelaktigt att den kubanska regimen med rätta skulle kunna kallas kommunistisk i den bemärkelse jag inlägger i ordet, det vill säga en stat styrd av eliten i en partiorganisation efter leninistiska normer. Vi kan emellertid inte utesluta möjligheten av att historien kan tänkas bereda oss en ny erfarenhet.

Detta kommer att gälla den kubanska historien så länge Fidel Castro lever och leder sin revolution. Hans marxistisk-leninistiska regering är i dag en trollkrets, en klubb, ett slutet samfund som det är praktiskt taget omöjligt att bryta sig in i. När man på senare år talat med

Fidel om hans egen ”mikrofraktion” bokstavligen skiner han. ”Den har aldrig varit bättre”, säger han och utbreder sig om regeringens och partiledningens höga kvalitet, förnämliga prestationer, praktiska funktionsduglighet och förstklassiga organisation. Den amatörmässiga prägeln tillhör det förgångna, menar han. Det är säkert inte lätt att någonstans i hela världen finna en skara unga män och kvinnor som har genomgått ett så intensivt för att inte säga plågsamt elddop. De som har klarat sig igenom det är kompetenta för sina uppgifter.

”Ingenting”, säger Fidel med eftertryck, ”kan längre bryta denna regerings styrka eller enighet.”

Och när han säger ”ingenting” menar han inte bara Washington utan också Moskva och Peking. Han tror på ”socialistisk solidaritet” – men på hans eget våldsamma, revolutionära och kubanska sätt.